

III. SPRAWOZDANIA I INFORMACJE

XXVI KONGRES PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO A.A.A. WARSZAWA—KRAKÓW 1974

I. Każdemu chyba internacjonalście wiadomo tak o Akademii Prawa Międzynarodowego w Hadze, jak o kongresach Stowarzyszenia jej słuchaczy, korzystającego ze skrótu A.A.A. (odpowiednik jego nazwy francuskiej: Association des Auditeurs et Anciens Auditeurs de l'Académie de Droit International oraz angielskiej: Association of Attenders and Alumni of the Academy of International Law). Akademia jest niewątpliwie w swoim rodzaju najważniejszą instytucją szkoleniową na świecie, gdyż na jej corocznych kursach i seminariach badawczych spotykają się zarówno wykładowcy, jak słuchacze z najrozmaitszych krajów świata. Zadziergnięte w Akademii węzły koleżeństwa sprawiły, że jej byli słuchacze zrzeszeni w A.A.A. urządzają corocznie kongres, poświęcony wybranemu tematowi z zakresu prawa międzynarodowego, kongres na którym z kolei oni są wykładowcami, a nie tylko słuchaczami (oczywiście znajdzie się wśród nich niejeden, który w międzyczasie sam dobił się zaszczytnej rangi wykładowcy Akademii).

II. Zorganizowanie XXVI Kongresu powierzono polskiej grupie A.A.A. niewątpliwie z dwu powodów. Po pierwsze, słuchacze polscy należą z reguły do szczególnie aktywnych tak na kursach Akademii, jak na kongresach. Po drugie, tematem tegorocznego kongresu miała być międzynarodowa ochrona dóbr kulturalnych. Problematyka to dziś bardzo aktualna i z wielu względów budząca zaciekawienie, a przez specjalistów prawa międzynarodowego dość rzadko dostrzegana. W dziedzinie tej Polska właśnie wiedzie prym: o osiągnięciach jej na polu ochrony zabytków głośno w świecie; w organizacjach międzynarodowych — chociażby na ostatniej sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ — delegacja polska występowała już nieraz z ciekawymi inicjatywami; niektórzy z polskich internacjonalistów należą do nielicznych, którzy tej problematyce poświęcili większe prace naukowe.

Na sugestię Zarządu Głównego A.A.A. głównym terenem kongresu miał być Kraków, jako największy w Polsce ośrodek zabytkowy. Polscy organizatorzy ze swej strony uznali za celowe, aby wstępny epizod kongresu rozegrał się jednak w stolicy — Warszawie. Dało to możliwość uczestnikom kongresu zapoznać się z dwoma różnymi aspektami problematyki kongresu: w Warszawie zabytki odradzające się jak feniks z popiołów (nie omieszkało oczywiście pokazać uczestnikom przede wszystkim odbudowanego Zamku), w Krakowie odwrotnie — troska o utrzymanie, zabezpieczenie i odpowiednie wyzyskanie oryginalnej substancji zabytkowej. Nie ograniczono się zresztą do samego Krakowa: w drodze z Warszawy do Krakowa zatrzymano się w zabytkowym klasztorze w Chęcinach, a obrady jednego z dni krakowskiego kongresu odbyły się w zabytkowym zamku Pieskowej Skały.

III. Na program intelektualny kongresu złożyło się czternaście referatów. Dwa, wygłoszone na jedynym zebraniu odbytym w Warszawie, miały charakter wstępny i prezentowały ogólnopolityczne założenia oraz fachowe stanowisko Polski wobec problematyki kongresu: amb. J. Ochęduszko — sekretarz generalny Polskiego Komitetu do Spraw UNESCO, ustawił stosunki kulturalne w szerokiej perspektywie frontu walki o utwierdzenie pokoju i wzajemnego zrozumienia między narodami; zastępca konserwatora generalnego dr hab. J. Pawłowski poinformował gości o

polskich potrzebach i osiągnięciach w dziedzinie ochrony zabytków (uzupełnieniem była nazajutrz pogadanka dyrektora Muzeum Narodowego prof. S. Lorentza, wygłoszona na Zamku).

Właściwa, tj. prawna problematyka kongresu została rozłożona na dwanaście referatów, wygłoszonych częściowo w Krakowie, częściowo w Pieskowej Skale. Przed uczestnikami przewinęły się najrozmaitsze wątki tematyczne. Pięć referatów można by zgrupować pod wspólnym nagłówkiem: różne aspekty ochrony dorobku kulturalnego w normalnych stosunkach pokojowych. Najszerzej omówił je prof. L. DuBoff (Stany Zjednoczone); na konwencji z r. 1970 o ochronie dóbr kulturalnych przed nielegalnym wywozem, przywozem oraz przeniesieniem własności skoncentrował się adw. W. Sieroszewski (PRL); rolę obiektu muzealnego w prawie międzynarodowym przedstawił prof. R. Goy (Francja); problemami prawnymi znalezisk kulturalnych na dnie mórz i oceanów zajął się prof. A. Korthals Altes (Holandia); wreszcie niepokojom wywołanym pewnymi następstwami postępu technicznego dał wyraz dr B. Nawrocki (PRL, obecnie pracuje w Międzynarodowej Organizacji Własności Intelektualnej w Genewie). Istniejącym już rozwiązaniom organizacyjnym poświęcił swoje wystąpienie prof. C. Pirlot (Belgia, zarazem przewodniczący Komisji Ochrony Zabytków w Radzie Europejskiej), a dopiero postulowanym — prof. R. Socini (Włochy). Na pewne niedostatki konwencyjnej ochrony dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego zwrócił uwagę prof. S. Nahlik (PRL), a na powstające po zażegnaniu konfliktu zagadnienia restytucyjne — dr K. Becher (NRD). Z tym ostatnim referatem graniczył tematycznie referat prof. J. Syatau (Indonezja), który wysunął szereg postulatów restytucyjnych ze strony krajów Trzeciego Świata pod adresem ich byłych władców kolonialnych. Pewnymi ogólnymi refleksjami podzielili się z uczestnikami dr H. Nieciówna (PRL), uwypuklając rolę praw do kultury jako swoistej odmiany praw człowieka, oraz prof. G. Kojanec (Włochy), wypunktowując ogólne zasady prawne, jakie można wysnuć z dotychczasowego rozwoju poszczególnych aspektów ochrony prawnej dóbr kulturalnych.

Obraz intelektualnej strony kongresu nie byłby pełny bez wymienienia znakomitego wprowadzenia w jego tematykę, jakie na posiedzeniu inauguracyjnym dał prezes Zarządu Głównego A.A.A. adw. G. Nonnenmacher (Francja), oraz zwięzłego a treściwego podsumowania całości obrad, jakie przeprowadził na zakończenie ostatniego zebrania prof. R. Goy (Francja).

IV. Bogaty i ciekawy dorobek kongresu będzie w każdym razie przedmiotem najbliższego rocznika od szeregu lat wydawanego przez A.A.A. (Yearbook of the A.A.A. — *Annuaire de l'A.A.A.*). Byłoby jednak ze wszech miar pożądane, aby znalazła się możliwość opublikowania go również w Polsce.

V. Kongresy A.A.A. nie należą do tłumnych — uczestników jest z reguły po kilkudziesięciu. Tak było też i tym razem. Cudzoziemców przybyło czterdziestu sześciu, z kilkunastu krajów, przede wszystkim zachodnich, ale z udziałem również przedstawicieli krajów socjalistycznych i Trzeciego Świata. A.A.A. grupuje zarówno teoretyków, jak i praktyków. Wśród uczestników zachodnich ci ostatni mają pewną przewagę ilościową (niekoniecznie jakościową; świadczy o tym chociażby powyższe zestawienie referatów, które przeważnie wygłosili naukowcy). Wśród uczestników cudzoziemskich tegorocznego kongresu po jednej trzeciej w przybliżeniu stanowili naukowcy, adwokaci, wreszcie radcowie prawni i urzędnicy organizacji międzynarodowych. Uczestnicy polscy, których było około trzydziestu, rekrutowali się natomiast w znacznej większości z grona naukowców, pracujących bądź w szkolnictwie wyższym, bądź w Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych, bądź w Instytucie Nauk Prawnych PAN. Wśród praktyków polskich — obok adwokatów — znaleźli się pracownicy Ministerstwa Spraw Zagranicznych, których spora grupa przeszła przez kursy Akademii haskiej oraz (ze względu na tematykę tegorocznego kongresu) Ministerstwa Kultury i Sztuki,

Tym też dwu resortom i ich przedstawicielom: dyrektorowi Departamentu Prawno-Traktatowego ambasadorowi J. Witkowi jeśli chodzi o MSZ, a wicemin. J. Fajkowskiemu oraz zastępcy Konserwatora Generalnego J. Pawłowskiemu z MKiS, organizatorzy kongresu zawdzięczają szczególnie wiele. Ponieważ jednak głównym gospodarzem kongresu był Uniwersytet Jagielloński, przeto resortowo właściwym opiekunem kongresu było Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki — wyrazy dużej wdzięczności od organizatorów należą się więc przede wszystkim wicemin. tego resortu prof. L. Kasprzykowi oraz rektorowi UJ prof. M. Karasiowi.

VI. Pracami A.A.A. kieruje Zarząd Główny, złożony z pięciu osób. Sekretarz Generalny, ze względu na siedzibę i Akademii i Stowarzyszenia zawsze Holender, pozostaje z reguły dłuższy czas na tym stanowisku — jest nim od roku ubiegłego dr A. Oomen. Na tegorocznym Walnym Zebraniu (Assemblée generale) wyborowi podlegały zatem cztery osoby. Ze składu poprzedniego wybrano ponownie prezesa adw. G. Nonnenmachera (Francja) i panią J. Petropoulos (Grecja), odświeżając natomiast skład przez wybór prof. R. Sociniego (Włochy) i prof. S. Nahlika (PRL), co wzmocniło udział w prezydium grupy naukowców, a zarazem — po raz pierwszy — dało w nim reprezentację krajom socjalistycznym.

VII. Nie organizatorom osądzać, czy kongres był czy też nie był sukcesem. Z licznych wypowiedzi uczestników zagranicznych zarówno w czasie trwania kongresu, jak i po nim — napłynęło od nich wiele listów — wolno wnosić, że uznali go oni za bardzo udany.

Kongres stanowił więc w jakimś stopniu wkład internacjonalistów polskich w obchody XXXlecia Polski Ludowej, a zarazem w proklamowany na 1075 r. Międzynarodowy Rok Ochrony Zabytków (ściśle: Europejski Rok Dziedzictwa Architektonicznego — Année Européenne du Patrimoine Architectural).

Stanisław E. Nahlik

USTRÓJ GMINNYCH ORGANÓW WŁADZY I ADMINISTRACJI W NRD I PRL

Reformy ustroju najniższej jednostki terytorialnej w PRL i NRD były przedmiotem sesji naukowej zorganizowanej przez rektora i sekcję Nauki o Państwie i Prawie Uniwersytetu M. Lutra w Halle, w dniach 13 i 14 grudnia 1973 r. W sesji obok pracowników Wydziału Prawa Uniwersytetu M. Lutra uczestniczyli przedstawiciele innych ośrodków naukowych NRD. Z Uniwersytetu A. Mickiewicza, w Poznaniu do udziału w sesji zaproszeni zostali: prof. dr Zbigniew Leoński, doc. dr Zbigniew Janowicz oraz dr Juliusz Bloch. Uniwersytet im. A. Mickiewicza utrzymuje z Uniwersytetem w Halle stałe długoletnie kontakty naukowe wymieniając wyniki oraz doświadczenia dydaktyczne. Wyrazem tej współpracy była również omawiana sesja.

Obrazy sesji, którym przewodniczył prof. dr R. Hieblinger (Halle) oparte zostały na 4 referatach. Główny referat wygłosił prof. dr Büchner-Uhder, który przedstawił obszerne opracowanie przygotowane wspólnie z prof. dr E. Hieblingem i prof. dr E. Poppe. Pozycja prawna gmin i prawne formy kształtowania działalności gminnych przedstawicielstw ludowych w NRD przedstawione zostały na tle analizy przeobrażeń terenowego aparatu w innych europejskich państwach socjalistycznych. Referent podkreślił, że po XXIV Zjeździe KPZR również i inne zjazdy bratnich partii marksistowsko-leninowskich w państwie socjalistycznym wyraźnie akcentowały potrzebę dalszego podniesienia roli terenowych organów władzy państwowej. Podjęte we wszystkich państwach socjalistycznych środki zmierzające do podniesienia autorytetu i wzmocnienia efektów pracy przedstawicielstw-

ludowych i ich organów były wyrazem wdrażania programów budowy rozwiniętych społeczeństw socjalistycznych. Staranne rozwiązywanie najważniejszych problemów rozwoju społeczeństwa wymaga, zdaniem referenta, szerszego zaangażowania przedstawicielstw ludowych w kierowanie zachodzącymi przemianami.

Charakteryzując nową ustawę o terenowych przedstawicielstwach ludowych w NRD z 1973 r. — prof. dr Büchner-Under stwierdził, że najniższe jednostki terytorialne: miasta i gminy stanowią swoiste wspólnoty społeczne wyposażone w przedstawicielstwa ludowe będące organami jednolitej władzy państwowej. Istniejący w NRD podział terytorialny na miasta i gminy nie uległ zmianie bowiem jest on uwarunkowany historycznie i o tyle posiada nadal swoje znaczenie.

Wprawdzie proces kolektywizacji wsi i rozwój przemysłu spowodował już zatarcie się szeregu różnic pomiędzy miastem i wsią, to jednak ustrój prawny nadal różnicuje te jednostki. Na terytorium NRD istnieje 8637 gmin i miast o liczbie mieszkańców do 10000 przy czym 48,5% wszystkich gmin ciągle posiada mniej niż 500 mieszkańców. Ta przestrzała struktura osadnicza może być przewyżczona tylko wówczas gdy gminy będą stopniowo łączyć się w większe wspólnoty terenowe.

Doświadczenia ostatnich lat pozwoliły przyjąć jako najbardziej przydatne trzy formy stopniowego tworzenia większych wspólnot terenowych:

1. połączenie większej liczby gmin w jedną wielką gminę z jednoczesną rezygnacją łączących się gmin z dotychczasowej samodzielności prawnej,
2. włączenie mniejszych gmin do miast i większych gmin,
3. utworzenie związków gmin jako związku zmierzającego do przełamania względnie silnego rozdrobnienia struktury osadniczej wraz z jej niedogodnościami i sprzecznościami.

Problemy związane z poszukiwaniem różnorodnych dróg rozwiązania kształtu prawno-ustrojowego najniższej jednostki terytorialnej analizowane są w NRD i opierają się na doświadczeniach nauki w ZSRR, PRL, na Węgrzech, w Rumunii, Bułgarii i Czechosłowacji. Złożoność ekonomiczna, geograficzna i socjologiczna przestrzeni wiejskiej w różnych państwach socjalistycznych warunkuje różnorodność regulacji prawnych.

Niemniej zagadnienia funkcji socjalistycznego prawa winny być przedmiotem badań prawno-porównawczych, aby w efekcie stworzyć wspólną koncepcję wykonywania władzy państwowej na najniższym stopniu aparatu socjalistycznego państwa.

Ostatnia część referatu prof. dr Büchner Uhdera dotyczyła obszernej charakterystyki działalności przedstawicielstw ludowych i ich rad w ramach stworzonej nową ustawą o lokalnych przedstawicielstwach ludowych w NRD z 1973 roku.

Następny referat, poświęcony węzłowej problematyce reformy wprowadzonej ustawą z 29. 11. 1972 r. o utworzeniu gmin i zmianie ustawy o radach narodowych w PRL wygłosił prof. dr Z. Leoński (Poznań). Po omówieniu założeń politycznych tej reformy referent zajął się istotą zmian w podziale terytorialnym oraz zmianami w zakresie zadań organizacji terenowych organów władzy i administracji na najniższym stopniu. W szczególności podjął próbę określenia rad gminnych jako organów samorządu, zajął się także nową pozycją prezydium oraz nowym ujęciem organów administracji terenowej. Prof. dr Z. Leoński przedstawił także funkcję i strukturę urzędu gminnego.

Kolejnym referentem był doc. dr Z. Janowicz (Poznań), który przedstawił uprawnienia gminnych rad narodowych i naczelników gmin w zakresie tworzenia aktów normatywnych. Po naszkicowaniu ewolucji uprawnień prawodawczych organów władzy i administracji na najniższym stopniu wiejskim w PRL, referat zawierał charakterystykę kompetencji gminnych rad narodowych i naczelników gmin pa reformie z 1972 i 1973 roku, w kontekście ustawy o wydawaniu przepisów

prawnych przez rady narodowe z 1964 r. Po omówieniu aktów prawnych wydanych na podstawie upoważnienia udzielonego g.r.n. i naczelnikom gmin w odrębnych ustawach, szerzej omówione zostały przepisy prawne stanowione jedynie na podstawie ogólnego upoważnienia ustawy z 1964 roku.

Doc. dr Z. Janowicz przedstawił również zagadnienia trybu przygotowania i publikacji aktów normatywnych oraz nadzoru nad działalnością prawodawczą g.r.n. i naczelników gmin.

Dr J. Bloch (Poznań) przedstawił z kolei wstępne wyniki badań prawno-empirycznych nad funkcjonowaniem nowego podziału terytorialnego wsi w PRL. Badaniami przeprowadzonymi w sierpniu i wrześniu 1973 r. objęto 27 gmin zlokalizowanych w całej zachodniej połowie terytorium Polski. Wyniki uzyskane w toku badań wykazały, że reforma podziału terytorialnego wsi uzyskała niemal całkowitą akceptację mieszkańców poszczególnych wsi, upatrujących w nowej strukturze terytorialnej gmin i w nowych rozwiązaniach organizacyjnych gminnego aparatu perspektywę sprawniejszego obsługiwanie społeczeństwa.

Wynikiem reformy było faktyczne ukształtowanie się kilku rodzajów gmin, różniących się strukturą przestrzenną i społeczno-ekonomiczną. Umacnianie reformy wymagać będzie w przyszłości, zdaniem referenta, dostrzegania różnic pomiędzy problemami gmin typowo rolniczych, czasowo-uzdrowiskowych, podmiejskich, leśnych i innych.

W dyskusji, jaka rozwinęła się na podstawie wygłoszonych referatów, poruszono problematykę rozwoju gmin i miast w NRD na tle funkcji prawa w realizacji założeń politycznych i ekonomicznych ustawy o lokalnych przedstawicielstwach ludowych z 1973 r. Doc. dr Trautman, dr Zotsche (Halle), doc. dr Leymann (Berlin) poruszali zagadnienia finansowania gospodarki gmin, współdziałania organów lokalnych z jednostkami gospodarki uspołecznionej i rolniczymi spółdzielniami produkcyjnymi. Uczestniczący w sesji A. A. Soliman — aspirant z Arabskiej Republiki Egiptu, przedstawił podstawowe rysy ustroju i ogólną charakterystykę społeczno-gospodarczą 4145 gmin istniejących w Egipcie.

Wyniki naukowe sesji podsumował rektor Uniwersytetu Halle-Wittenberg prof. dr Eberhard Poppe. Prof. dr Poppe wyraził przekonanie, że dokonane na sesji porównanie wyników osiągniętych w doskonaleniu form socjalistycznego aparatu państwowego na wsi w NRD i PRL stworzyło nowy impuls dla rozszerzenia i utrwalenia współpracy naukowo-badawczej pomiędzy badaczami problematyki prawa państwowego i administracyjnego w państwach socjalistycznych¹.

Juliusz Bloch

PRAWO JAKO INSTRUMENT REALIZACJI AKTUALNEJ POLITYKI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ PRL

W dniach 8 - 9 XI 1974 r. odbyła się w Poznaniu asystencko-studencka sesja naukowa wydziałów prawa zorganizowana przez Koło Młodych Pracowników Nauki przy Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu im. A. Mickiewicza. Patronat nad sesją poświęconą prawu jako instrumentowi realizacji aktualnej polityki społeczno-gospodarczej PRL sprawował Komitet Naukowy w składzie: prof. dr W. Jaśkiewicz (przewodniczący), prof. dr hab. Z. Leoński, prof. dr hab. A. Łopatka, prof. dr hab. W. Pawlak, doc. dr hab. T. Rabska, mgr B. Lindecka, dr R. Wieruszewski

¹ Zob. Beratung zu Staats- und verwaltungsrechtlichen Problemen der Gemeinden, „Staat und Recht“ Juni 1974, gdzie H. E. Schwokowski bliżej referuje przedstawione zagadnienia.

(sekretarz naukowy). Obrady sesji otworzył w imieniu władz uniwersyteckich Prorektor UAM prof. dr hab. Z. Leoński. Powitał on przybyłych gości i wszystkich zebranych oraz w krótkim przemówieniu zwrócił uwagę na „tradycje”, jakie można przypisać Wydziałowi Prawa i Administracji UAM w organizowaniu tego rodzaju sesji. Pierwsza taka sesja w Polsce odbyła się właśnie z inicjatywy młodych pracowników nauki tego Wydziału w dniach 24-26 II 1955 r. W następnym roku, w dniach 19-21 IV miała miejsce druga sesja naukowa z udziałem samodzielnych i młodych pracowników Wydziału.

Podkreślając znaczenie sesji dla rozwoju młodej kadry naukowej oraz dla zacieśniania więzi międzyuczelnianych jak również życząc wszystkim obecnym pomyślnych obrad i przyjemnego pobytu w Poznaniu, prof. dr hab. Z. Leoński ogłosił sesję za otwartą.

W obradach sesji wzięło udział przeszło 100 osób reprezentujących poszczególne środowiska uniwersyteckie, Polską Akademię Nauk oraz redakcje czasopism prawniczych. Żywy był także udział studentów z Kół Naukowych Prawników z UAM i z UW.

W czasie obrad wygłoszono łącznie 21 referatów i komunikatów poruszających szczegółowe problemy wiążące się z tematem wiodącym sesji.

Część wystąpień poświęconych było analizie wpływów nowych regulacji prawnych na sytuację prawną i polityczną obywatela. Mgr G. Król (UAM) przedstawiła rozwój uprawnień obywatela w systemie ogólnego postępowania administracyjnego, zwracając również uwagę na gwarancje wspomnianych uprawnień, a zwłaszcza na znaczenie sądowej kontroli decyzji administracyjnych. W dyskusji nawiązującej do referatu przytoczono przede wszystkim szereg argumentów popierających postulat wprowadzenia sądowej kontroli decyzji administracyjnych (mgr J. Zimmermann — UJ, mgr M. Wyrzykowski — UW).

Problemy praw obywatelskich znalazły także odbicie w wystąpieniach: mgr J. Mazurka (UMCS) na temat drogi sądowej w sprawach ubezpieczeń społecznych oraz mgr R. Kosteckiego (UAM) poświęconego społecznym aspektom orzecznictwa w sprawach o wykroczenia. Ostatni temat wywołał ożywioną dyskusję w związku z tezą autora, iż społeczne aspekty orzecznictwa są wyrazem jego uspołecznienia (mgr J. Lewiński — „Zagadnienia wykroczeń”, mgr L. Ogiełło — UŚ, mgr R. Hauser — UAM). Z problematyką przedstawionych referatów korespondowały także: wystąpienie mgr M. Waligórskiego (UAM), traktujące o istocie samorządu miast, w którym Autor zwrócił uwagę na wielką społeczną rolę tego istotnego ogniwa mechanizmu demokracji socjalistycznej, oraz dwa opracowania przygotowane przez studentów z Koła Naukowego Prawników UAM: B. Frelki — dotyczące aktualnej polityki mieszkaniowej i M. Iżykowskiego o roli organizacji społecznych w postępowaniu cywilnym.

Najszerzej zagadnienie wpływu nowych regulacji prawnych na prawa i wolności obywatelskie w PRL przedstawił dr R. Wieruszewski (UAM). Autor wykazał, że teza o dynamicznym i rozwojowym charakterze praw i wolności obywatelskich w państwie socjalistycznym znajduje potwierdzenie w świetle omówionych aktów prawodawczych.

Następna grupa referatów dotyczyła aktualnych problemów organizacji i funkcjonowania terenowych organów władzy i terenowych organów administracji państwowej. Wystąpienie mgr R. Hauser a poświęcone było analizie pozycji prawnej prezydium rady narodowej. Autor zaprezentował tezę, iż: prezydium rady narodowej jest organem należącym do kategorii organów władzy państwowej powołanym do organizowania pracy rady i reprezentowania jej na zewnątrz. Posiada swoje kierownictwo polityczne, a w pewnym ściśle określonym zakresie uprawnień do występowania w charakterze samoistnego organu.

W nawiązaniu do tej problematyki dr S. Strachowski (UMCS) poruszył zagadnienie podwójnego podporządkowania terenowych organów administracji : państwowej. Mgr G. Pawlicz (UG) przedstawiła referat o stanowieniu prawa przez podmioty administracji państwowej.

Odrębną grupę problemów ściśle związanych z tematem wiodącym sesji przedstawili reprezentanci prawa pracy z UAM. Dr U. Bielawska zgłosiła konkretne postulaty odnośnie do rozwiązań w zakresie świadczeń przysługujących z tytułu wypadków przy pracy. Dr A. Chobot przedstawił nowe zasady kształcenia pracowników w dobie rewolucji naukowo-technicznej. Przedmiotem rozważań dr Z. Sypniewskiego było zjawisko ekspansji prawa pracy na aktualnym etapie polityki społecznej PRL.

Pojęcie ekspansji prawa pracy rozpatrzył autor zarówno w ujęciu przedmiotowym, jak i podmiotowym podkreślając jednocześnie, że uchwalenie kodeksu pracy nie jest równoznaczne z ustaniem ekspansji prawa pracy. Proces ten stale ulegać będzie pogłębianiu, gdyż jest to zgodne z rolą społeczną jaką prawo pracy ma do wypełnienia.

Liczna grupa referatów poświęcona była zagadnieniom związanym z zarządzaniem gospodarką narodową. Niektóre z nich poruszały organizacyjne problemy aparatu gospodarki państwowej, m. in. zagadnienia wielkich organizacji gospodarczych, inne zawierały analizę poszczególnych elementów wpływających na zmiany w funkcjonowaniu tego aparatu (np. metody rozrachunku gospodarczego). I tak dr M. Wiostal (UAM), w swoim wystąpieniu na temat współdziałania prawnych i ekonomicznych instrumentów zarządzania w układzie resortowym podkreślił, iż w najbliższej przyszłości w stosunkach gospodarczych ulegnie zmniejszeniu zakres stosowania środków dyrektywnych na rzecz samoregulujących mechanizmów ekonomicznych. Stąd, jego zdaniem, należy dążyć do tego, aby akty jednostronne spełniały w możliwie dużym stopniu wymogi praw ekonomicznych jak również niezbędne zasady legalności działania, które zabezpieczyłyby pozycję prawną adresata.

Mgr R. Sowiński (UAM) przedstawił prawne formy wprowadzania eksperymentu gospodarczego w planowaniu i zarządzaniu gospodarką narodową w PRL w świetle obowiązujących przepisów prawnych i na podstawie tych ustaleń ustosunkował się negatywnie do możliwości uznania wdrożeń nowego systemu ekonomiczno-finansowego w jednostkach inicjujących eksperyment gospodarczy.

O wpływach czynników gospodarczych na kształt podziału terytorialnego kraju i odzwierciedleniu tych zależności w przepisach prawnych traktował referat mgr B. Lindeckiej. Autorka wyraziła w nim pogląd, że istniejący podział terytorialny nie jest adekwatny do potrzeb życia gospodarczego i dlatego wymaga pewnych zmian. Twierdzenia te zostały sformułowane po przeprowadzeniu analizy niektórych rozwiązań prawnych przede wszystkim z zakresu planowania przestrzennego i koordynacji terenowej. W toku dyskusji nawiązały do tej problematyki mgr M. Longchamps (UWr) i mgr L. Skoczylas (UAM). Mgr Longchamps przytoczyła przykłady form współpracy gospodarczej między przygranicznymi jednostkami podziału terytorialnego różnych państw, mgr L. Skoczylas natomiast zwróciła m. in. uwagę na fakt, że oprócz istniejących zależności między typem państwa i rodzajem jego zadań w sferze gospodarczej a kształtem podziału terytorialnego kraju, na koncepcję tego podziału istotne znaczenie ma również cały szereg innych przesłanek o charakterze niegospodarczym.

Ożywioną dyskusję wywołał także referat mgr L. Zalewskiego (UAM) na temat zasady rozrachunku gospodarczego w nowym prawie wynalazczym. Szczególnie kontrowersyjny okazał się jeden z wielu poruszonych problemów, mianowicie problem bodźców finansowych wpływających na postawę twórców oraz załóg zakładów pracy (dr A. Szwarz — UŚ, mgr G. Gaj — UG).

Mgr R. Budzinowski zaprezentował rozważania dotyczące obowiązków związanych z rolniczą działalnością produkcyjną prowadzoną na podstawie nieruchomości rolnych stanowiących w zasadzie własność rolnika. Autor zajął się zwłaszcza obowiązkami typu *facere* (obowiązkami działania) i przeprowadził próbę ich skatalogowania. Pewnym uzupełnieniem tego referatu był głos w dyskusji mgr C. Stempki (UMK), która zwróciła uwagę na określone w aktach prawnych obowiązki państwa związane z rolniczą działalnością produkcyjną, rap. w zakresie mechanizacji rolnictwa, zaopatrzenia wsi w wodę i energię itd. Zagadnienia wiążące się z tą sferą działalności gospodarczej naszego państwa zostały przedstawione także w referacie mgr J. Drwiłło (UG). Autorka dokonała wnikliwej analizy tych rozwiązań, które przekształciły podatek gruntowy i obowiązkowe dostawy w nowy zintegrowany system obciążeń finansowych.

Nieco inny profil miały dwa wystąpienia gości z UG. Dr W. Mogilski zajął się problemem ustrojowym (organizacji aparatu gospodarczego) i przeprowadził wnikliwą analizę pozycji prawnej PZU jako specjalnego typu organu zarządzania gospodarką narodową. Mgr M. Konarski przedstawił zagadnienie metod: cywilistycznej i administracyjnej jako form realizacji polityki społeczno-gospodarczej państwa. Autor dokonał próby znalezienia odpowiedzi na kontrowersyjne pytanie, czy dla kształtowania stosunków społeczno-gospodarczych większe znaczenie będzie miała metoda cywilistyczna czy też metoda administracyjna.

Z dokonanego przeglądu wynika, że w sesji wzięli udział przedstawiciele różnych szczegółowych dyscyplin prawnych, co nadało sesji charakter interdyscyplinarny. W wystąpieniu zamykającym obrady sesji Dziekan Wydziału Prawa i Administracji UAM prof. dr hab. W. Pawlak wysoko ocenił stopień przygotowania do sesji oraz twórcze zaangażowanie referentów i dyskutantów. Ożywiona dyskusja i interesujące postulaty dowodzą, że środowisko młodych pracowników nauki ma duży udział w procesie doskonalenia i unowocześniania polskiego systemu prawa. Poznańską sesję młodych pracowników nauki wydziału prawa i administracji traktować należy jako kolejny krok na drodze do pogłębienia wzajemnych kontaktów międzyuczelnianych oraz integracji młodej prawniczej kadry naukowej w Polsce.

Roman Sowiński

OSIĄGNIĘCIA I PERSPEKTYWY SOCJOLOGII WYCHOWANIA W POLSCE LUDOWEJ

W dniach 9 i 10 XII 1974 r. odbyła się w Poznaniu, zorganizowana przez Instytut Pedagogiki i Instytut Socjologii UAM, sesja naukowa na temat: Osiągnięcia i perspektywy socjologii wychowania w Polsce Ludowej.

Celem konferencji było dokonanie podsumowania dotychczasowego dorobku polskiej socjologii wychowania, a zarazem określenie kierunków jej dalszego rozwoju. W obradach uczestniczyli w zasadzie przedstawiciele wszystkich ośrodków pedagogicznych i socjologicznych kraju, zainteresowanych tą dziedziną wiedzy.

Otwarcia sesji dokonał Prorektor UAM — prof. dr Stanisław Michalski, zwracając uwagę na niemal pięćdziesięcioletnie tradycje polskiej socjologii wychowania, związane ze środowiskiem poznańskim i działalnością w nim Floriana Znanieckiego i jego uczniów. Nadmienił przy tym, że środowisko to w dalszym ciągu pielęgnuje tradycje w rozwoju socjologii wychowania w PRL, uwydatniające się w pracach zespołów uczniów i współpracowników prof. dr Stanisława Kowalskiego, z którego jubileuszem 70-lecia urodzin zbiega się niniejsza sesja.

Na sesję złożyły się dwa posiedzenia plenarne oraz posiedzenia w dwóch ze-

społach problemowych, tematem których było: 1) środowisko wychowawcze i 2) proces uspołecznienia. Przedmiotem pierwszych obrad plenarnych, którym przewodniczył prof. dr S. Kowalski, były trzy referaty nt. 1) „Współzawodnictwo i współdziałanie w wychowaniu w świetle refleksji Floriana Znanieckiego” (prof. dr Romana Miller), 2) „Niektóre problemy socjologii oświaty” (doc. dr hab. Wiesław Wiśniewski), 3) „Systemowe ujęcie środowiska wychowawczego” (dr Jan Włodarek).

Prof. dr Romana Miller — analizując koncepcję Floriana Znanieckiego co do współzawodnictwa i współdziałania wychowanków w procesie ich uspołecznienia, wskazała na jej aktualność w kształtowaniu koncepcji wychowania socjalistycznego, obejmującej zarówno formułowanie celów i ideałów wychowawczych, jak i organizację samego procesu wychowawczego,

Doc. dr hab. Wiesław Wiśniewski zajął się kulturotwórczym aspektem oświaty. Wskazał na zagadnienie organizacji przekazu wiedzy oraz procesu kształcenia i wychowania stanowiące tzw. funkcję techniczną owego kulturowego aspektu oświaty.

Dr Jan Włodarek referując zagadnienie systemowego ujęcia środowiska wychowawczego, nakreślił model jego integralnego funkcjonowania w zakresie rozwiązywania odpowiednich problemów wychowawczych, wynikających z realizacji przez poszczególne układy instytucji celów i zadań wychowania.

W toku obrad popołudniowych w sekcji I — środowisko wychowawcze (przewodnicząca doc. dr Irena Lepalczyk) — wygłoszono następujące referaty bądź komunikaty: 1) „Sytuacja społeczna dziecka w Polsce Zachodniej: zmiana a zderzenie kultur” (prof. dr Krzysztof Kwaśniewski), 2) „Z badań nad organizowaniem doświadczeń dziecka w środowisku w procesie dydaktyczno-wychowawczym szkoły początkowej” (doc. dr Maria Jakowicka), 3) „Polskie tradycje badawcze nad wychowawczym funkcjonowaniem rodziny wiejskiej i ich kontynuacja w XXX-leciu Polski Ludowej” (dr Stanisław Kawula), 4) „Wychowanie w rodzinie robotniczej w świetle badań nad dwoma wybranymi środowiskami robotników Krakowa i Gdańska” (dr Marek Latoszek), 5) „Niektóre zagadnienia współpracy szkoły z rodziną” (dr Naum Chmielnicki), 6) „Zasadnicza szkoła zawodowa przedmiotem badań socjologicznych w Polsce Ludowej” (dr Stanisław Kosiński), 7) „Wychowawcze funkcje samorządu mieszkańców na osiedlu spółdzielczym” (doc. dr Mieczysław Marczuk).

Ograniczając się do omówienia niektórych z tych wystąpień, na uwagę zasługuje referat prof. dr K. Kwaśniewskiego, w którym autor ukazał kulturowe uwarunkowania procesu kształtowania się sytuacji społecznej dzieci na Ziemiach Zachodnich, zachodzące w kontekście dokonujących się w tym rejonie zmian i występujących zderzeń kulturowych wyrosłych na gruncie procesów migracyjnych.

Nie mniej interesującym był referat doc. dr M. Jakowickiej, w którym autorka zaprezentowała koncepcję i niektóre uzyskane wyniki badawcze dotyczące integrowania i koordynowania działań i wpływów, podejmowanych przez funkcjonujący w konkretnym środowisku system instytucji wychowawczych w zakresie uspołeczniania dzieci klas początkowych.

Podkreślenia wymaga również referat dr M. Latoszka, w którym autor omówił, na podstawie przeprowadzonych badań, rozmiary wychowawczego funkcjonowania rodzin robotniczych. Rodzina ta w realizacji swych funkcji wychowawczych, nastawiona jest głównie na ochronę dziecka przed wpływami dewiacyjnymi środowiska, jak również na kształtowaniu u swych dzieci postaw moralnego zachowania się, w tym w szczególności zdyscyplinowania wobec stawianych wymagań.

Doc. dr M. Marczuk, podejmując zagadnienie funkcji wychowawczych samorządu mieszkańców, ukazał w interesujący sposób jego rolę w zakresie organizowania, koordynowania i kontrolowania działalności wychowawczej w osiedlu mieszkaniowym, wskazując równocześnie na jej przyszłościowy model.

Dyskusja jaka wywiązała się w zakończeniu obrad tej sekcji skupiła się wokół

problematyki systemowego ujmowania środowiska wychowawczego. W tej sprawie wypowiadali się: prof. dr S. Kowalski, dr Naum Chmielnicki, doc. dr M. Marczuk, mgr S. Wawryniuk. W dyskusji podkreślono, że systemowe ujęcie środowiska wychowawczego charakteryzować się winno w kontekście nie tylko podejmowanych przez poszczególne instytucje kontaktów ze środowiskiem, ale również tworzących się sieci instytucji rozwijających określone problemy wychowawcze.

Przedmiotem obrad II sekcji — proces uspołeczniania (przewodnicząca doc. dr hab. Maria Ziemska) były wystąpienia nt.: 1) „Kształtowanie ról społecznych ojca i matki w różnych grupach społecznych” (doc. dr hab. Teresa Kukułowicz), 2) „Selekcje społeczne w szkole jednolitej” (doc. dr hab. Zbigniew Kwieciński), 3) „Problematyka uspołeczniania młodzieży w starszym wieku adolescencji” (dr Mieczysław Gulda), 4) „Współczesne poglądy na zmiany zachodzące w cechach osobowości u osób fizycznie poszkodowanych” (doc. dr hab. Aleksander Hulek).

Nie wdając się znów w szczegółowe omówienie wszystkich referatów, ograniczę się do podkreślenia tych, które stały się zasadniczo przedmiotem dyskusji. Jednym z nich był referat dr M. Guldy, w którym autor dokonał analizy uwarunkowań procesu uspołeczniania się młodzieży akademickiej, wskazując przy tym na wyższy — w stosunku do młodzieży innych warstw społecznych — poziom uspołecznienia się młodzieży chłopskiej.

Drugi referat (doc. dr A. Hulka), przedstawił ewolucję systemów rewalidacyjnych w odniesieniu do osób fizycznie poszkodowanych oraz koncepcję rewalidacji tego typu osób w instytucjach przeznaczonych dla jednostek fizycznie zdrowych. W dyskusji, w której zabierali głos: doc. dr T. Kukułowicz, doc. dr Z. Kwieciński, dr W. Dykik, mgr J. Materna, mgr J. Modrzewski, poruszono problem faz procesu uspołecznienia się młodzieży studiującej, wskazując równocześnie na potrzeby szczegółowego opracowania tego zagadnienia. Krytycznie ustosunkowano się do niektórych poglądów zaprezentowanych przez doc. dr A. Hulka, dotyczących zwłaszcza oceny różnic ilościowych i jakościowych tkwiących w osobowości jednostek upośledzonych i normalnych.

Obradom plenarnym w drugim dniu sesji przewodniczył doc. dr hab. Andrzej Kwilecki. Węzłowym punktem tych obrad był referat prof. dr Stanisława Kowalskiego na temat: „Tradycje i perspektywy polskiej socjologii wychowania”. W referacie tym autor zajął się przede wszystkim omówieniem dorobku polskiej socjologii wychowania, wyprowadzając jej genezę i rozwój z historycznie zmiennych sytuacji społeczeństwa polskiego, w szczególności jego zawsze żywotnych problemów oświaty, a także rozwoju socjologii jako samostajnej nauki. Autor, nawiązując do koncepcji S. Czarnowskiego i L. Krzywickiego, podkreślił szczególną rolę Floriana Znanickiego w kształtowaniu polskiej socjologii wychowania. Stworzony przez niego system w zasadzie dla potrzeb społeczeństwa polskiego, miał równocześnie znaczenie ogólnoswiatowe. Ponadto prelegent dokonał omówienia powojennego dorobku socjologii wychowania, podkreślając szczególną rolę w tej dziedzinie J. Chałasińskiego i J. Szczepańskiego oraz ich uczniów. Wskazał również na perspektywy rozwoju tej dziedziny wiedzy, wynikające z dalszego rozwoju społeczeństwa polskiego, a w szczególności jego systemu wychowawczego.

W kolejnym punkcie obrad doc. dr Z. Kwieciński przedstawił przygotowaną przez zespół pracowników Instytutu Pedagogiki UMK w Toruniu, recenzję podręcznika S. Kowalskiego, *Socjologia wychowania w zarysie*. Recenzenci, wskazując na walory naukowe i dydaktyczne podręcznika, podkreślili równocześnie wkład autora w rozwój tej dziedziny wiedzy, szczególnie w zakresie badania procesów i środowisk wychowawczych. Po tych wystąpieniach, przewodniczący sekcji problemowych zdali sprawozdanie z obrad.

W dyskusji plenarnej wymieniono poglądy w szeregu kwestiach. Zasadniczo jednak zajęto się problemem stosunku między socjologią wychowania a pedagogiką

społeczną. Wskazano przy tym na dynamiczny rozwój pedagogiki społecznej (dr B. Chmielowski), podkreślając równocześnie jej metodologiczne niedociągnięcia, związane z formułowaniem, typowych dla pedagogiki w ogóle, prakseologicznych problemów badawczych (prof. dr S. Kowalski). W dyskusji wskazano również na korzystne zjawisko integrowania się tych dwóch dziedzin na gruncie personalnym i instytucjonalnym, podkreślając równocześnie wkład prof. dr S. Kowalskiego w tym względzie (dr B. Chmielowski, doc. dr Z. Kwieciński).

Dokonując podsumowania sesji doc. dr hab. Andrzej Kwilecki stwierdził, że stała się ona doskonałą płaszczyzną szerokiego przeglądu badań i dorobku polskiej socjologii wychowania, a w tym i poważnego w nim udziału środowiska poznańskiego. Podkreślił przy tym, że jej głównym osiągnięciem — poza przedyskutowaniem szeregu aktualnych zagadnień — jest to, iż wskazała na znaczenie wcześniejszego dorobku naszej socjologii wychowania dla rozwiązywania problemów wychowawczych na miarę naszych współczesnych potrzeb. Zbyt mało jednak miejsca poświęcono perspektywom rozwoju socjologii wychowania. Modernizacja systemu oświaty i wychowania stawiać będzie przed nią coraz większe zadania badawcze, wyznaczając tym samym jej rozwój.

Obrady zakończono informacją bibliograficzną o wydanych z okazji jubileuszu prof. dr S. Kowalskiego specjalnym numerze *Ruchu Prawniczego, Ekonomicznego i Socjologicznego*.

Wiesław Ambrozik

WYPADKI DROGOWE W WIELKOPOLSCE

W dniu 16 XII 1974 r. odbyła się w Poznaniu sesja naukowa nt „Problemy kryminologiczne Wielkopolski — Wypadki drogowe w Wielkopolsce”. Sesję zorganizował Instytut Prawa Karnego Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu przy współudziale: Zakładu Medycyny Sądowej Akademii Medycznej w Poznaniu, Sądu Wojewódzkiego w Poznaniu, Sądu Wojsk Lotniczych w Poznaniu, Prokuratury Wojewódzkiej w Poznaniu, Prokuratury Wojsk Lotniczych w Poznaniu, Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Poznaniu, Wydziałów Spraw Wewnętrznych i Komunikacji Urzędu m. Poznania i Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu oraz Oddziału Wojewódzkiego Państwowego Zakładu Ubezpieczeń w Poznaniu.

W imieniu władz Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu sesję otworzył Prorektor prof. dr habil. S. Kozarski, natomiast wprowadzenie wygłosił dyrektor Instytutu Prawa Karnego Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu doc. dr habil. A. Ratajczak. W toku obrad ogłoszono 27 referatów, doniesień naukowych i komunikatów. Materiały te — opublikowane w formie książki — doręczono przed sesją wszystkim jej uczestnikom. Książka zatytułowana „Problemy kryminologiczne Wielkopolski” (w podtytule: Wypadki drogowe w Wielkopolsce — Materiały I sesji naukowej poświęconej problemom kryminologicznym Wielkopolski — Poznań — 16 XII 1974 r.) pomyślana została jako numer pierwszy wydawnictwa ciągłego.

Materiały na sesję przygotowali przedstawiciele różnych dyscyplin naukowych, zwłaszcza prawa karnego, kryminalistyki, prawa cywilnego, inżynierii lądowej, psychologii, medycyny sądowej. Wiele opracowań przygotowanych zostało przez praktyków albo z udziałem praktyków reprezentujących między innymi: prokuraturę, sądownictwo, Milicję Obywatelską, organy spraw wewnętrznych, kolegia d/s wykroczeń, organy d/s komunikacji, Państwowy Zakład Ubezpieczeń.

W formie referatów przedstawiono takie zagadnienia, jak: przepis, zasada i zdrowy rozsądek w ruchu drogowym, struktura, dynamika i etiologia wypadków drogowych na terenie woj. poznańskiego i m. Poznania, orzecznictwo kolegiów d/s wykroczeń w m. Poznaniu i woj. poznańskim w sprawach o wykroczenia drogowe, orzecznictwo sądów woj. poznańskiego w sprawach o przestępstwa drogowe, udział organów administracji państwowej m. Poznania i woj. poznańskiego w zabezpieczeniu porządku i bezpieczeństwa na drogach, kształtowanie i użytkowanie drogi a bezpieczeństwo ruchu na przykładzie m. Poznania, wyrównanie szkody spowodowanej wypadkiem drogowym ustalonej na zasadach ogólnych a świadczenie i odszkodowanie z tytułu obowiązkowych ubezpieczeń komunikacyjnych, szkody majątkowe i osobowe spowodowane wypadkami drogowymi na terenie m. Poznania i woj. poznańskiego w świetle materiałów Oddziału Wojewódzkiego PZU w Poznaniu.

Treść doniesień naukowych i komunikatów stanowiły następujące problemy: wpływ alkoholu na psychomotorykę kierowców, skojarzone oddziaływanie alkoholu etylowego i niektórych leków na zdolność do sprawnego prowadzenia pojazdów mechanicznych, wpływ gazów spalinowych na zdolność do wykonywania czynności związanych z bezpieczeństwem w komunikacji drogowej, alkohol a śmiertelne wypadki drogowe wśród młodzieży, śmiertelne wypadki drogowe wśród dzieci i młodzieży na terenie m. Poznania w latach 1960 - 1973, niektóre aspekty śmiertelnych wypadków drogowych, które zdarzyły się na terenie m. Poznania w latach 1955 - - 1973, charakterystyka osób prowadzących w stanie nietrzeźwości pojazdy mechaniczne w świetle akt Sądu Powiatowego dla m. Poznania, pieszy jako sprawca wypadku drogowego w świetle statystyki milicyjnej, wypadki drogowe spowodowane przez sprawców zaboru pojazdu mechanicznego w celu krótkotrwałego użycia, nieudzielenie pomocy pokrzywdzonemu przez sprawcę wypadku drogowego, niektóre problemy dotyczące kierowców pojazdów mechanicznych, którzy uciekli z miejsca wypadku, znaczenie profilaktyczne hełmów ochronnych motocyklistów w ruchu drogowym, psychofizjologiczne aspekty zapobiegania oślepianiu kierowców przez światła pojazdów, sądowo-lekarskie aspekty rekonstrukcji wypadku drogowego z ofiarami w ludziach, czynniki umożliwiające ustalenie, która z dwóch osób była za kierownicą motocykla z doczepą w czasie wypadku drogowego, porównanie wyników badań klinicznych i badań chemicznych krwi na zawartość alkoholu u sprawców wypadków drogowych, stopień wykorzystania uprawnień procesowych przez Towarzystwo Trzeźwości Transportowców w sprawach o wypadki drogowe, próby oceny sieci drogowo-ulicznej m. Poznania w aspekcie bezpieczeństwa ruchu, zależność poziomu bezpieczeństwa od parametrów ruchu.

W sesji uczestniczyło 320 osób reprezentujących zarówno naukę, jak i praktykę. W obradach uczestniczyli przedstawiciele instytutów prawa karnego, sądowego albo kryminologii ośrodków uniwersyteckich w Krakowie, Wrocławiu, Toruniu i Łodzi, przedstawiciele Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, Instytutu Problematyki Przestępczości przy Prokuraturze Generalnej, Instytutu Badania Prawa Sądowego przy Ministerstwie Sprawiedliwości, Akademii Spraw Wewnętrznych oraz oficerskich i podoficerskich szkół Milicji Obywatelskiej. Obecni byli także przedstawiciele zainteresowanych ministerstw sprawiedliwości, spraw wewnętrznych i komunikacji, a także Sądu Najwyższego, Prokuratury Generalnej i Komendy Głównej Milicji Obywatelskiej.

Odnotowano bardzo liczny udział w sesji praktyków reprezentujących lokalne organy ścigania, wymiaru sprawiedliwości, kolegia d/s wykroczeń oraz organy spraw wewnętrznych i komunikacji. Reprezentowane były także inne placówki naukowe i instytucje zainteresowane problematyką wypadków drogowych.

Obok tak licznej frekwencji miarą zainteresowania uczestników tematem sesji był ich żywy udział w dyskusji, w której odnotowano ponad 20 bardzo interesujących wypowiedzi wzbogacających w sposób istotny materiały sesji. Dyskusję pod-

sumował i sesję zamknął dyrektor Instytutu Prawa Karnego Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu doc. dr habil. A. Ratajczak.

Zorganizowana sesja była pierwszą z cyklu projektowanych co dwa lata sesji naukowych poświęconych różnym problemom kryminologicznym Wielkopolski. Założeniem tej koncepcji jest prowadzenie w skali regionu badań nad strukturą, dynamiką, etiologią i następstwami określonych ujemnych zjawisk społecznych oraz nad sposobami najskuteczniejszego reagowania na te zjawiska. Zamierza się zintegrować w ten sposób badania prowadzone w różnych dyscyplinach naukowych, stworzyć platformę dla prowadzenia badań kompleksowych i zespołowych, a także ukształtować właściwe współdziałanie z praktyką. Inicjatorzy wskazanej wyżej idei liczą na zintegrowanie w ten sposób wielu rozproszonych wysiłków oraz na pełniejsze wykorzystanie potencjału naukowo-badawczego Wielkopolski dla rozwiązywania wspólnie z praktyką istotnych dla regionu problemów. Szybkiemu upowszechnianiu i wykorzystywaniu w praktyce wyników badań służyć ma natomiast wspomniane już wydawnictwo ciągłe.

Postanowiono już, że tematem kolejnej sesji naukowej planowanej na koniec 1976 roku będzie problematyka przestępczości nieletnich w Wielkopolsce. Sesję poprzedzą dwuletnie badania, których wyniki opublikowane zostaną przed sesją w formie kolejnego numeru „Problemów kryminologicznych Wielkopolski”.

Andrzej J. Szwarz

KONFERENCJA CENTRALNEGO ZWIĄZKU SPÓŁDZIELCZEGO BUDOWNICTWA MIESZKANIOWEGO W GŁOGOWIE

Centralny Związek Spółdzielni Budownictwa Mieszkaniowego — zorganizował w dniach 18 i 19 maja 1974 roku w Głogowie konferencję naukową na temat: „Działalność spółdzielczości mieszkaniowej a problemy integracji społecznej w nowo powstałym środowisku "wielkoprzemysłowym — na przykładzie Głogowa". W konferencji poza socjologami, urbanistami i planistami — brali udział przedstawiciele władz partyjnych i administracyjnych szczebla: centralnego, wojewódzkiego i powiatowego, a także prezesi Spółdzielni Budownictwa Mieszkaniowego z różnych regionów kraju.

Referaty wygłosili: prezes Centralnego Związku Spółdzielni Budownictwa Mieszkaniowego mgr Stanisław Kukuryka (Niektóre problemy działalności spółdzielczości mieszkaniowej w środowisku wielkoprzemysłowym), dr Mirosław Musiał (Społeczno-ekonomiczna problematyka legnicko-głogowskiego okręgu miedziowego), mgr Waldemar Sieniawski (Społeczna integracja nowych stanowisk wielkoprzemysłowych), mgr Paweł Łączkowski (Konin i Głogów — przemiany społeczne w aspekcie porównawczym). Jerzy Pietrzak, prezes Spółdzielni Głogowskiej „Nadodrze” mówił o niektórych problemach działalności tej Spółdzielni w środowisku Głogowa. W drugiej części uczestnicy konferencji zapoznali się z wynikami badań socjologicznych nad zagadnieniami integracji społecznej w nowo powstałym środowisku miejsko-przemysłowym na Ziemiach Zachodnich na przykładzie Głogowa. Badania prowadził na zlecenie CZSBM 6-osobowy zespół, reprezentujący Instytut Socjologii Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu: dr dr: Helena Przesławska, Józef Pieprzyk i mgr mgr: Irena Kado, Ewa Kozłowska-Kielczewska, Stanisław Dolny, Jerzy Kado i Stefan Słoniński. Konferencji przewodniczyli kolejno: doc. dr A. Wallis z Warszawy i doc. dr hab. A. Kwilecki z Poznania. Referaty ukazały panoramę procesów społecznych, związanych z rozwojem Głogowa i dokonującymi się w tym mieście przemianami. Dyskusja miała charakter nie tylko naukowej wy-

miany zdań, ale również prezentacji poglądów działaczy społecznych i politycznych. Przemawiali bowiem w sposób ciekawy i zaangażowany przedstawiciele władz partyjnych i administracyjnych, publicyści i dyrektorzy przedsiębiorstw (m. in. naczelny dyrektor Huty Miedzi).

„Głogów — to „wielka miedź”. To także wielki poligon budowlany Spółdzielni Mieszkaniowej „Nadodrze”, a zarazem nowe osiedla, w których sukcesywnie zamieszkują stale nowi lokatorzy: robotnicy, technicy i inżynierowie Huty, górnicy kopalń, prawnicy, lekarze... Nie tak dawno jeszcze było to małe i typowe miasto „prowincjonalne”, z trudem dźwigające się z ruin wojennego pogorzelska. Dziś zupełnie zmienione w swej strukturze — nowoczesne miasto średniej wielkości. Tworzenie się nowych więzi pracowniczych, lokatorskich, miejsko-osiedlowych, ale także powstawanie i ścieranie się konfliktów zostało odzwierciedlone w referatach z badań. Żmudna adaptacja do zastanych i tworzonych warunków, uspołecznianie się jednostek, tworzenie się nowych grup i całych środowisk, a wreszcie — widoczny, acz powolny proces integracji społeczności miejskiej — głównie poprzez spółdzielcze mieszkalnictwo, oto problemy omówione na głogowskiej konferencji.

Jak pokazują wyniki badań, więź zawodowa głogowian została uzupełniona więzią osiedlową. Zaczęła się tworzyć nowa społeczność sąsiedzka na podstawie modelu społecznego osiedla. Na te procesy społeczne w przekształcającym się środowisku miejskoprzemysłowym znaczny, jeśli nie decydujący, wpływ wywiera Huta Miedzi. Krzyżowanie się interesów (choćby pozornie sprzecznych) miasta, huty, spółdzielni „Nadodrze” i innych instytucji, w obrębie zagrożonego środowiska naturalnego, w układzie różnych grup zawodowych doprowadza: z jednej strony do konfliktów, z drugiej jednak — zmusza do kształtowania na nowo stosunków międzyludzkich wewnątrz instytucji i — pomiędzy instytucjami. W poszczególnych doniesieniach z badań ujęto syntetycznie: rolę miasta, huty i spółdzielni „Nadodrze” w procesie integracji mieszkańców Głogowa; wizję przyszłego społeczeństwa wielkoprzemysłowego na tle przestrzennego zagospodarowania miasta. Pokazano także przejawy dezorganizacji społecznej i procesu socjalizacji zarówno w nowo powstałym środowisku wielkoprzemysłowym, jak i w ramach społeczności mieszkalnej „Nadodrza”.

Dowodem zrozumienia praktycznej roli naukowców w przyśpieszaniu procesów rozwojowych i łagodzeniu napięć towarzyszących procesom adaptacyjno-integracyjnym, był postulat władz politycznych pod adresem naukowców: opracowania na podstawie przeprowadzonych już badań specjalnego memoriału dla użytku polityków i administratorów, działających w aglomeracji głogowskiej.

Stefan Słoniński

PRZEWÓD HABILITACYJNY DRA JANUSZA ROMUŁA

Dnia 18 VI 1974 r. odbyło się, pod przewodnictwem dziekana prof. dra hab. Wiktora Pawlaka, posiedzenie Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM poświęcone przeprowadzeniu kolokwium habilitacyjnego dra Janusza Romuła.

Dr Janusz Romuł, adiunkt w Zakładzie Teorii Państwa i Prawa UAM, jest autorem cennych publikacji z zakresu teorii państwa i prawa. Jego dorobek naukowy stanowią dwie monografie oraz kilkanaście artykułów opublikowanych w czasopiśmiach lub jako fragmenty prac zbiorowych, a także szereg recenzji. Jest on także współautorem podręcznika z zakresu organizacji społeczeństwa socjalistycznego w Polsce, wydawanego obecnie również w Związku Radzieckim, oraz współautorem i redaktorem skryptu z zakresu teorii państwa. Podstawą kolokwium habilitacyj-

nego dra J. Romuła była monografia pt. *Kształtowanie się systemu prawa socjalistycznego w Polsce. Przemiany podstaw formalnych i doktryny prawniczej*.

Recenzentami rozprawy habilitacyjnej byli: prof. dr hab. Maria Borucka-Arctowa z Uniwersytetu Jagiellońskiego, doc. dr hab. Henryk Rot z Uniwersytetu Wrocławskiego oraz prof. dr hab. Adam Łopatka z UAM. Ocenili oni zarówno rozprawę habilitacyjną, jak i całokształt dorobku naukowego dra J. Romuła bardzo pochlebnie.

Kolokwium swe rozpoczął dr J. Romul odpowiedzią na pytanie prof. M. Boruckiej-Arctowej czy zasady prawa wiążą się, zdaniem habilitanta, z pewnym etapem rozwoju, czy są one elementem stałym systemu prawa socjalistycznego.

Odpowiedział on, że traktuje zasady prawa jako element pełniący stałą funkcję porządkującą w stosunku do systemu prawa. Zasady te mogą polegać na: 1) sformułowaniu deklaracji co do założeń aksjologicznych, których ochronie ma służyć prawo, 2) sformułowaniu wypowiedzi o charakterze dyrektywalnym o różnej mocy wiążącej, z prawnego punktu widzenia traktowanych jako naczelnie normy systemu, 3) zadeklarowaniu wyboru określonych wzorców, spośród ukształtowanych w danej dziedzinie prawa pewnych typów rozwiązań instytucjonalnych. Należy dodać, że termin „zasady prawa”, o różnych znaczeniach, występuje w nauce, w przepisach zaś jest używany raczej sporadycznie.

Stałą funkcję porządkującą w stosunku do systemu prawa pełnią jedynie zasady o charakterze aksjologicznym. Najczęściej zasady te sprowadzają się do uznania jakiejś nadrzędnej idei o bardzo różnym charakterze, opartej na ocenie, domniemywanej jako podstawa uzasadnienia aksjologicznego wielu norm czy też całego systemu prawa. Treść zasad aksjologicznych jest formacyjnie zmienna. Naczelną zasadą aksjologiczną jest zasada sprawiedliwości społecznej. Obok niej do tych zasad zalicza się zasady praworządności, demokratyzmu oraz humanizmu socjalistycznego.

Założenia aksjologiczne systemu są konkretyzowane za pośrednictwem mniej lub bardziej doniosłych norm nakazujących jakieś zachowanie faktyczne. W literaturze określa się tego rodzaju normy jako „ogólne zasady prawa”. Do nich zalicza się m.in. zasadę jedności mienia ogólnonarodowego czy zasadę ochrony mienia społecznego. W tej grupie zasad obserwuje się tendencję polegającą na tym, że im wyższy jest stopień uporządkowania poszczególnych gałęzi prawa i doskonalsza technika legislacyjna, tym mniej przypadków uznawania jakichś wypowiedzi dyrektywalnych, zawartych w przepisach, za ogólne zasady prawa.

Terminu zasada prawa używa się dość powszechnie dla zaprezentowania wiedzy o charakterze pozornie opisowym, służącej do określenia pewnych typów rozwiązań instytucjonalnych. Z punktu widzenia praktyki traktuje się je jako wzorzec, charakterystyczny dla danej dziedziny prawa, co do rozstrzygnięcia określonych kwestii prawnych. Można tu zaliczyć m.in. zasadę skargowości, pisemności decyzji, działania z urzędu, prawdy materialnej itd. Zasady te są głównie formułowane przez doktrynę i praktykę prawniczą na gruncie określonej wiedzy i ocen. Z punktu widzenia roli porządkującej w systemie prawa odgrywają rolę drugoplanową.

Następnie prof. M. Borucka-Arctowa zapytała czy habilitant dostrzega tendencję do wzrostu roli z działalności normodawcy socjalistycznego?

Dr J. Romul odpowiedział, że zagadnienie prognozy rozwoju systemu prawa i wpływu na ten rozwój takich czynników, jak zwyczaj wymaga określenia, chociażby w przybliżeniu, tego co się nazywa koncepcją **źródeł prawa systemu**. Po pierwsze, należy odróżnić koncepcję źródeł prawa od teorii źródeł prawa — zbioru twierdzeń o źródłach prawa.

Wydaje się, że nie ma w Polsce dostatecznie rozwiniętej, rodzimej koncepcji źródeł prawa, tzn. zespołu dyrektyw co uznawać, a czego nie uznawać za normy

prawne. Jako przykład może służyć sprawa subdelegacji lub kwestia czym jest zarządzenie. Brak rodzimej koncepcji źródeł prawa teraz, gdy zaczyna się porządkowanie polskiego systemu prawa, prowadzi do takiej sytuacji, że prace legislacyjne przebiegają opornie. To co nazywa się koncepcją źródeł prawa jest konstruowane na podstawie ogólnych tradycji kontynentalnego prawnictwa. Współcześnie mamy w tej kwestii różne teorie źródeł prawa. Po pierwsze, są to teorie, które umownie można nazywać formalnymi. Prowadzą one bowiem do opisania zasad budowy dowolnego systemu prawa. Rejestrują one po prostu to, że w różnych systemach uznawane są jakieś dyrektywy co do obowiązywania norm. Teorie te są mało precyzyjne. Po drugie, są to teorie socjologiczne o charakterze genetycznym, tzn. opisujące mechanizmy procesu prawnotwórczego. Ponieważ jednak mechanizmy pozapaństwowe i pozaprawne kształtowania treści prawa są, jak wiemy, mało znane społeczeństwu, więc znajomość efektów prac komisji Sejmu, bez znajomości mechanizmów politycznej inspiracji, nie sprzyja rozwinięciu tego rodzaju teorii źródeł prawa.

Habilitant uważa, że aby udoskonalić istniejącą koncepcję źródeł prawa należy postulować, po pierwsze, aby pewne koncepcje teoretyczne były zawarte w nowym ustawodawstwie i, po drugie, aby proces prawnictwa był uporządkowany nie przez okólniki, lecz przez wydanie ustawy o trybie prac ustawodawczych.

W tym stanie rzeczy wydaje się, że można stwierdzić, iż zwyczaj jako źródło prawa występuje w Polsce Ludowej w wąskim tylko zakresie, tzn. że ustawodawca posługuje się nim jedynie posiłkowo. Wpływu zwyczaju na kształtowanie się systemu norm prawnych można doszukiwać się głównie w jego oddziaływaniu na proces legislacyjny i w powstawaniu precedensów konstytucyjnych. Przyjmując natomiast powszechnie aprobowane w ideologii rewolucyjnego ruchu robotniczego założenia, iż w miarę rozwoju systemu prawa socjalistycznego, w wyniku planowej i zorganizowanej działalności kompetentnych organów państwowych, będzie malało w jakiejś perspektywie, w komunistycznym samorządzie społecznym znaczenie aktów stanowienia jako jedyne aktualnie wyznacznika źródeł prawa, to należy przyjąć, że będzie wzrastało znaczenie innych czynników, m.in. zwyczaju socjalistycznego.

Doc. H. Rot zapytał, czy poglądy doktryny, normy zwyczajowe, orzeczenia Sądu Najwyższego *contra legem* są przed czy w systemie prawa?

Habilitant opowiada się za poglądem, iż system norm prawnych jest wytworem działalności prawodawczej, ale działalności stymulowanej przez doktrynę prawniczą. Zakłada on więc, iż rekonstrukcja systemu norm prawnych z przepisów prawnych musi opierać się na wiedzy i założeniach ocennych. Nie opowiada się za pozytywistyczną koncepcją prawa jako zbioru przepisów „opublikowanych na koszt państwa”. Odpowiednio zalicza też do systemu normy oparte na uznanych, niepisanych faktach prawnotwórczych.

Co się zaś tyczy obowiązywania wytycznych *contra legem* i tego czy stoją one przed systemem, czy są w systemie, to są one jeszcze jednym przykładem niedoskonałości omawianej już koncepcji źródeł prawa. Doktryna prawnicza dopuszcza, jak wiemy, mniej lub bardziej ryzykowne dyrektywy obowiązywania norm. Jedną z nich jest dyrektywa następująca: jeżeli o jakimś prawodawcy zakładamy, że jest doskonały, to norma należy do jakiegoś systemu norm prawnych obowiązujących w określonym czasie wtedy i tylko wtedy, gdy jest ona stosowana przez organy państwowe i aktualny prawodawca godzi się z tym. Mamy tu raczej do czynienia ze swoistą formą precedensu sądowego, z mniejszym lub większym naruszeniem praworządności w warunkach należycie rozwiniętej koncepcji źródeł prawa. W każdym razie nie ma argumentów, na to, aby nie zaliczyć wytycznych *contra legem* (rozumianych jako dyrektywy celowościowe) do czynników stojących przed systemem prawa.

Odpowiadając na pytanie prof. A. Łopatki czy istnieje koncepcja ideologiczna, która wskazuje, jakie cechy powinno posiadać prawo, aby było socjalistyczne, dr J. Romul stwierdził, że problem treści społecznych wyrażanych w systemie prawa jest skomplikowany. Mówiąc o systemie prawa, traktuje się go niekiedy jako wytwór zespołu prawodawców, którzy poprzez stanowione normy wyrażają określone dążenia. Prawodawca liczy na to, iż przepisy prawa będą interpretowane zgodnie z jego wolą. Ustalenie jednak, co jest wolą prawodawcy nastrocza wiele trudności. Traktuje się także system norm prawnych jako wyraz tego, że dane wartości są preferowane w danym układzie społecznym. Tu zaś sprawa komplikuje się przez to, że są to preferencje związane z określonym systemem wiedzy, który zmienia się i w związku z tym, mimo że nie zmieniają się same preferencje, zmieniają się normy.

W początkowym etapie rewolucji socjalistycznej w Polsce sprawa treści, jakie powinien wyrażać system prawa, była stosunkowo prosta, ponieważ podstawowym celem było obalenie ustroju kapitalistycznego. Z czasem jednak, kiedy realizowano kolejne zadania rewolucji, powstał problem, jak budować system, aby wyrażał on treści społeczne polegające nie na burzeniu, a na konstruowaniu nowego ustroju. Tak więc można przyjąć założenie, że system wyraża inne treści wówczas, gdy państwo podejmuje działania o charakterze instrumentalnym, obliczone na utrzymanie socjalizmu, a inne wówczas, gdy powstaną warunki dla osiągnięcia postulatu pełnej samorealizacji człowieka. Treści społeczne uzależnione są, z jednej strony, od tego na ile nieodzowne są działania polegające na zabezpieczeniu wewnętrznym państwa i, z drugiej strony, od tego na ile rozwinięta jest funkcja organizacyjno-wychowawcza państwa. Wyliczenie konkretnych przejawów uwidaczniania się cech, jakie powinno przejawiać prawo socjalistyczne, po tych ogólnych wyjaśnieniach jest sprawą stosunkowo prostą, przy założeniu, że elita władzy kieruje się w swej działalności ideologią socjalizmu.

Po zakończeniu kolokwium habilitacyjnego Rada Wydziału Prawa i Administracji UAM postanowiła jednogłośnie przyjąć kolokwium habilitacyjne dra Janusza Romula i nadać mu stopień doktora habilitowanego z zakresu teorii państwa, i prawa.

Krzysztof Dembski

PRZEWÓD HABILITACYJNY DRA GERARDA KULECZKI

W dniu 25 VI 1974 r. odbyło się posiedzenie Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM, poświęcone zakończeniu przewodu habilitacyjnego dra G. Kuleczki.

Gerard Kuleczka urodził się 5 VI 1934 r. Po ukończeniu studiów na Wydziale Prawa UAM, rozpoczął w 1962 r. pracę w Katedrze Prawa Rzymskiego. W 1966 r. uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie pracy „Problem dzieci pozamażeńskich w prawie rzymskim epoki pryncypatu”. Dorobek naukowy dra G. Kuleczki, koncentrujący się wokół problematyki rzymskiego prawa cywilnego i prawa wojkowego, stanowią, oprócz wspomnianej monografii, 3 artykuły i kilka recenzji. Podstawą wszczęcia w listopadzie 1973 r. przewodu habilitacyjnego była przedłożona przezeń rozprawa „Studia nad rzymskim wojkowym prawem karnym”. Recenzentami rozprawy byli: prof. dr Waław Osuchowski (UJ), prof. dr Henryk Kupiszewski (UW) i prof. dr Kazimierz Kolańczyk (UAM). Wszyscy recenzenci podkreślili trafny wybór tematu pracy, z dziedziny w polskiej literaturze romanistycznej dotychczas nie uprawianej, oraz solidność i rozległość warsztatu badawczego, a także walory opracowania, jak: wyjaśnienie specyfiki rzymskiej represji wobec

przestępstw wojskowych i ukazanie politycznego i społecznego uwarunkowania wymiaru kary w prawie rzymskim.

Podczas kolokwium habilitacyjnego prof. dr W. Osuchowski zapytał o znaczenie imperium magistraturalnego i tzw. coercitio oraz wyjaśnienie, czy można mówić o istnieniu w prawie rzymskim systemu wojskowego prawa karnego? Dr G. Kuleczka wyjaśnił pojęcia, określając je, jako możliwość użycia przymusu w celu zapewnienia posłuszeństwa i opowiedział się za istnieniem w prawie rzymskim systemu wojskowego prawa karnego. Prof. Osuchowski poprosił następnie o wyjaśnienie wpływu stosunków politycznych na kwalifikację czynów przestępczych w Rzymie. Dr G. Kuleczka obszernie omówił liczne i bliskie związki karnego prawa wojskowego ze stosunkami politycznymi, podkreślając, że były one silniejsze niż w innych systemach prawa rzymskiego. Prof. dr H. Kupiszewski zapytał o stosunek romanisty do źródeł nie prawniczych, np. literackich. W odpowiedzi dr G. Kuleczka ocenił przydatność różnych źródeł w badaniach nad prawem rzymskim i wysoko ocenił wartość poznawczą źródeł pozaprawniczych, dających możliwość badania funkcjonowania prawa i przyczyn jego zmian. Prof. dr K. Kolańczyk spytał o rolę prawa procesowego w badaniach wojskowego prawa karnego obowiązującego w Rzymie. Zdaniem habilitanta w prawie karnym wojskowym, odmiennie niż w powszechnym prawie karnym i prawie cywilnym, zagadnienia proceduralne miały charakter drugorzędny i wtórny wobec materialnego, co wynikało i z odmiennych, wojennych warunków jego działania, i zmiany sytuacji prawnej osób pozostających w służbie wojskowej, i z odmiennego charakteru chronionych prawem karnym wojskowym dóbr. Prof. K. Kolańczyk zapytał dalej, czy w wojskowym prawie rzymskim istniał uproszczony, dyscyplinarny tryb postępowania karnego? Dr Kuleczka wyjaśnił, że postępowanie takie istniało, są liczne o nim przekazy źródłowe, ale w obecnym stanie badań nie można na ich podstawie dokonać ścisłego odgraniczenia postępowania dyscyplinarnego od sądowego w wojskowym prawie karnym.

Po zakończeniu kolokwium głos zabierali, oceniając jego przebieg i dorobek naukowy dra Kuleczki, prof. Osuchowski, Kupiszewski i Kolańczyk. Wszyscy oni pozytywnie ocenili zarówno przebieg kolokwium, jak i dotychczasowy dorobek habilitanta.

W tajnym głosowaniu Rada Wydziału Prawa i Administracji postanowiła pozytywnie ocenić przebieg kolokwium habilitacyjnego dra Gerarda Kuleczki i nadała mu stopień naukowy doktora habilitowanego w zakresie prawa rzymskiego.

Ewa Borkowska-Bagińska

PRZEWÓD HABILITACYJNY DRA STNISŁAWA STACHOWIAKA

W dniu 25 VI 1974 r. odbyło się posiedzenie Rady Wydziału Prawa i Administracji poświęcone przeprowadzeniu kolokwium habilitacyjnego dr Stanisława Stachowiaka — adiunkta Zakładu Postępowania Karnego Instytutu Prawa Karnego UAM.

Dr S. Stachowiak urodził się w dniu 1 III 1938 r. w Poznaniu. Studia prawnicze ukończył w 1961 r. na Wydziale Prawa UAM. Po ukończeniu studiów rozpoczął aplikację prokuratorską w Prokuraturze Wojewódzkiej w Poznaniu. Z końcem 1961 r. został zatrudniony w Katedrze Postępowania Karnego na stanowisku asystenta. W 1967 r. uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie przedłożonej i obronionej pracy pt. „Wyrok zaoczny w polskim procesie karnym”. W tym samym roku został powołany na stanowisko adiunkta w Katedrze Postępowania Karnego UAM. W swoim dotychczasowym dorobku naukowym dr S. Stachowiak po-

siada jedną opublikowaną monografię oraz szereg artykułów, recenzji i glos. Jego praca doktorska zdobyła III nagrodę w ogólnopolskim konkursie „Państwa i Prawa” na najlepsze prace doktorskie 1968 r. Przewód habilitacyjny dr S. Stachowiaka został wszczęty 5 III 1974 r. uchwałą Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM na podstawie przedłożonej rozprawy pt. „Funkcje zasady skargowości w polskim procesie karnym”. Na recenzentów pracy i całego dorobku naukowego Rada Wydziału powołała: prof. dr M. Lipczyńską z UBB we Wrocławiu, prof. dr J. Tyłmana z UŁ oraz prof. dr J. Habera, emerytowanego profesora UAM w Poznaniu.

Powołana przez Radę Wydziału Komisja do przeprowadzenia niektórych czynności związanych z przewodem habilitacyjnym dr S. Stachowiaka, pod przewodnictwem Dziekana Wydziału prof. dr W. Pawlaka, po zapoznaniu się z nadesłanymi recenzjami i ocenie wstępnej całokształtu dorobku naukowego habilitanta złożyła wnioski o dopuszczenie kandydata do kolokwium.

Jako pierwsza głos zabrała prof. dr M. Lipczyńską, która poprosiła dr S. Stachowiaka, by przedstawił najważniejsze zagadnienia związane z wnioskiem o ściganie w procesie karnym. Habilitant w swej odpowiedzi wykazał ścisłe związki zasady ścigania na wniosek z zasadą skargowości, ponieważ brak wniosku osoby pokrzywdzonej w pewnej kategorii przestępstw uniemożliwia prowadzenie postępowania, a co za tym idzie, także korzystanie z prawa skargi. W ostatnim czasie pojawiły się jednak głosy kwestionujące zasadność ścigania na wniosek pokrzywdzonego w zakresie przestępstwa zgwałcenia, a szczególnie kwalifikowanej postaci tego przestępstwa przewidzianej w art. 168 § 2 k.k. Rozstrzygnięcie tej kwestii zależy od uznania czy wyższym dobrem jest zasada trafnej represji czy też prawo do decydowania przez pokrzywdzonego o najbardziej osobistej sferze swego życia. Następnie dr S. Stachowiak przedstawił opierając się na orzecznictwie SN sytuację, gdy pokrzywdzony nie ma zdolności do czynności prawnych, a przedstawiciele ustawowi nie chcą złożyć wniosku o ściganie. W takim układzie prokurator winien zwrócić się do sądu opiekuńczego i na tej drodze wyjednać ów wniosek. Problemy wniosku o ściganie przy przestępstwie niealimentacji i w procesie karnym wojskowym zakończyły odpowiedź habilitanta. Następnie prof. dr M. Lipczyńską zapytała dr S. Stachowiaka jak w postępowaniu z nieletnimi wygląda realizacja zasady skargowej.

Odpowiadając stwierdził, iż to postępowanie zaliczane do postępowania szczególnego, stanowi wyłom od zasady skargowości. Akt oskarżenia zastąpiony jest w tym postępowaniu przez postanowienie o zamknięciu śledztwa bądź dochodzenia, które sporządza sędzia dla nieletnich. Impulsem wszczynającym postępowanie sądowe jest czynność sędziego, który tym samym sposobem jednocześnie w swym ręku dwie funkcje, oskarżania i sądenia. Obserwacja praktyki pozwala nadto na stwierdzenie, iż z reguły dochodzenie prowadzą organy MO, a sędzia zapoznaje się ze sprawą w końcowym jej fragmencie. Jakkolwiek trudno przesądzać w tej chwili jaki kształt ustawodawczy przybierze postępowanie przeciwko nieletnim, warto uznać jednak dobre doświadczenia NRD, gdzie w ślad za specjalizacją sądów powołanych do rozpatrywania spraw nieletnich nastąpiło wyodrębnienie specjalnych komórek; organizacyjnych w prokuraturze i w milicji.

Prof. dr J. Haber zwrócił się do habilitanta z prośbą o wyjaśnienie problematyki tożsamości czynu i zmiany kwalifikacji prawnej w procesie karnym. W odpowiedzi dr S. Stachowiak przedstawił poglądy doktryny dotyczące tożsamości czynu wywodząc pogląd o traktowaniu czynu jako zdarzenia historycznego z doktryny niemieckiej, francuskiej i włoskiej. Zwolennikiem tego rozpatrywania był S. Śliwiński. Nieco inaczej na to zagadnienie zapatrują się A. Bachrach i J. Bafia, a w szczególności M. Cieślak, który zaproponował zerwanie z poszukiwaniem przedmiotu procesu w kategoriach ontologicznych i przejście na sformułowanie kwestyjne. I tak przedmiotem postępowania jest kwestia odpowiedzialności karnej określonej osoby za zarzucany jej czyn przestępny. Nie można jednak nie dostrzegać,

iz takie postawienie sprawy i tak sprowadza się do czynu, a więc i jego tożsamości. Trudności w znalezieniu pozytywnych wyróżników decydujących o tożsamości czynu skierowały M. Cieślaka i A. Kaftala ku wyszukaniu wyróżników negatywnych. Po ich przedstawieniu dr S. Stachowiak stwierdził, iż ten skomplikowany od strony teoretycznej problem, jest, jak się wydaje, znacznie łatwiejszy i możliwy do rozstrzygnięcia *in concreto*. Odpowiadając na drugie pytanie habilitant wskazał na treść art. 346 k.p.k. i podkreślił jego charakter gwarancyjny. Nałożony na sąd obowiązek informowania stron o zmianie kwalifikacji prawnej czynu zarzucanego oskarżonemu ma zapobiec zaskoczeniu stron i umożliwić im właściwy sposób argumentacji. Następnie głos zabrał prof. dr E. Wengerek, który zapytał habilitanta, czy zasada skargowości i odpowiadająca jej zasada procesu cywilnego są podobne na tle tendencji do jednoczenia procedur.

W odpowiedzi dr S. Stachowiak wskazał, iż tendencja jednoczenia «procedur (cywilnej i karnej) widoczna jest nie tylko w poglądach niektórych przedstawicieli doktryny, ale ma już kształt ustawowy. Chodzi tutaj o kodeks szwedzki postępowania z 1942 r. Jak się jednak okazało doświadczenia szwedzkie nie są najlepsze. Zasadzie skargowości odpowiada w procesie cywilnym zasada postępowania na wniosek. Obie pełnią podobną funkcję impulsu procesowego i obowiązku procesowego. Nie można jednak dostrzegać, iż w procesie cywilnym związanie granicami podmiotowymi i przedmiotowymi skargi wygląda nieco inaczej niż w procesie karnym. Wskazują na to «przepisy o dopuszczeniu oraz na podstawie art. 321 § 2 k.p.c. możliwe jest wyrokowanie co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem oraz zasądzenie ponad żądanie, jeśli powodem jest jednostka gospodarki społecznej, jak również w sprawach o roszczenia alimentacyjne i o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym.

W dyskusji nad oceną kolokwium habilitacyjnego udział wzięli prof. dr M. Lipczyńska i prof. dr J. Haber, którzy podkreślili, iż habilitant posiada niezwykle rozległą wiedzę z zakresu procesu karnego, a jego wypowiedzi dowodzą pełnej dojrzałości naukowej. Jasność i precyzja odpowiedzi oraz szacunek dla adwersarzy naukowych w pełni uzasadniają wysoce pozytywną ocenę kolokwium habilitacyjnego. Rada Wydziału Prawa i Administracji w głosowaniu tajnym postanowiła jednomyślnie przyjąć kolokwium habilitacyjne. W dyskusji nad sprawą nadania stopnia naukowego głos zabrali prof. dr M. Lipczyńska i prof. dr J. Haber którzy wysoko ocenili zarówno przedstawioną monografię pt. „Funkcje zasady skargowości w polskim procesie karnym”, jak i dotychczasowy dorobek naukowy dr S. Stachowiaka. W głosowaniu tajnym Rada Wydziału Prawa i Administracji postanowiła jednomyślnie nadać dr S. Stachowiakowi stopień naukowy doktora habilitowanego z zakresu postępowania karnego. Gratulacje Dziekana i podziękowania habilitanta zakończyły posiedzenie.

Andrzej Wierciński

PRZEWÓD HABILITACYJNY DR WAŁAWA JURKA

W dniu 5 VII 1974 r. odbyło się nadzwyczajne posiedzenie Rady Wydziału Ekonomiki Produkcji Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, poświęcone zakończeniu przewodu habilitacyjnego dra Waława Jurka, adiunkta Katedry Ekonomii Politycznej UAM.

Dr W. Jurek urodził się 15 III 1928 r. w Samowiczach pow. Biała Podlaska. W 1948 r. rozpoczął studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Poznańskiego, które ukończył w 1952 r. uzyskując tytuł magistra prawa. W czasie studiów w 1951 r.

rozpoczął także pracę zawodową w Zarządzie Wojewódzkim Związku Samopomocy Chłopskiej w Poznaniu. Początkowo pracował w charakterze wykładowcy w Ośrodku Szkoleniowym tegoż Związku, a następnie jako kierownik Wydziału Organizacyjno-Rolnego. We wrześniu 1953 r. dr W. Jurek podejmuje pracę w Katedrze Ekonomii Politycznej UAM. W 1961 r. uzyskuje stopień dra nauk ekonomicznych na podstawie pracy: „Tendencje rozwojowe spółdzielczości kredytowej we współczesnym kapitalizmie”.

Na dorobek naukowy dra W. Jurka składa się monografia pt. „Spółdzielczość produkcyjna w świetle ustawodawstwa i doświadczeń”, W-wa 1956 (wspólnie z A. Kitą i A. Niedźwieckim) oraz następujące opracowania skrytowane: 1) Ekonomia polityczna, cz. I i II, Poznań 1958 (wspólnie z K. Orylem), 2) Wybrane zagadnienia organizacji i planowania gospodarki narodowej, Poznań 1961, 3) Niektóre zagadnienia gospodarki towarowo-pieniężnej w socjalizmie, Zielona Góra 1969, 4) Rozwój gospodarczy a przekształcenia strukturalne w gospodarce narodowej, Zielona Góra 1972. Ponadto dr W. Jurek jest autorem kilku artykułów i recenzji oraz 19 haseł w Słowniku Wiedzy Obywatelskiej. Zainteresowania naukowe dra W. Jurka koncentrują się przede wszystkim wokół teorii ekonomii politycznej socjalizmu oraz zagadnień polityki ekonomicznej w socjalizmie.

Przewód habilitacyjny dra W. Jurka został wszczęty uchwałą Rady Wydziału Ekonomiki Produkcji Akademii Ekonomicznej w Poznaniu z dnia 25 VI 1974 r. na podstawie rozprawy: „Przemiany strukturalne w gospodarce Niemieckiej Republiki Demokratycznej”, Wyd. Naukowe UAM. Na recenzentów rozprawy Rada Wydziału wyznaczyła: prof. dr hab. J. Boronia, (AE Poznań), prof. dr hab. L. Ciągagę (IKiC HZ), prof. dr S. Kruszczyńskiego (AE Poznań), doc. dr hab. K. Oryła (UAM).

Powołana przez Radę Wydziału Komisja w składzie: prof. dr S. Kruszczyński, prof. dr hab. W. Wilczyński, doc. dr hab. Z. Kowalczyk po zapoznaniu się z recenzjami rozprawy habilitacyjnej i całokształtem dorobku naukowego habilitanta wniosła o wyznaczenie kolokwium habilitacyjnego.

Kolokwium habilitacyjne dra W. Jurka przeprowadzono w dniu 5 VII 1974 r. na posiedzeniu Rady Wydziału, któremu przewodniczył doc. dr hab. Z. Kowalczyk.

W trakcie kolokwium prof. dr S. Kruszczyński poprosił habilitanta o: 1) dokładne przedstawienie ogólnych i szczególnych (tylko w odniesieniu do gospodarki NRD) przyczyn zmian strukturalnych, 2) wyjaśnienie metod statystycznego pomiaru Wpływu zmian strukturalnych na wzrost produkcji.

W odpowiedzi dr W. Jurek stwierdził, że jako najważniejsze przyczyny wywołujące zmiany strukturalne należy uznać postęp techniczny i inwestycje. Ponadto istotną rolę odgrywa także poziom realnych dochodów ludności oraz rozwój międzynarodowego podziału pracy. Habilitant podkreślił, że w gospodarce socjalistycznej podstawową rolę w kształtowaniu produkcji ma dyrektywne planowanie centralne. Jeśli chodzi natomiast o przyczyny odnoszące się tylko do gospodarki NRD, to można tu wymienić: 1) podział Niemiec i związane z tym sztuczne oderwanie gospodarki znajdującej się na obszarze obecnej NRD od komplementarnej gospodarki ogólnoniemieckiej, 2) zdeformowanie stosunków demograficznych wyrażające się nie tylko niekorzystną strukturą ludności wg płci i wieku, ale także zmniejszeniem się absolutnej liczby ludności, 3) zmiany kierunków powiązań gospodarki NRD z gospodarką zewnętrzną w związku z sytuacją polityczną w Europie oraz włączeniem się NRD w integrujący się system gospodarki socjalistycznej. Odpowiadając na drugie pytanie prof. S. Kruszczyńskiego habilitant stwierdził, iż problem statystycznego pomiaru wpływu zmian strukturalnych na wzrost gospodarczy występuje realnie dopiero w strukturalnych modelach wzrostu. Charakterystyce tych modeli dr W. Jurek poświęcił dalszą część swojej wypowiedzi.

Prof. dr hab. J. Boroń postawił dwa pytania: 1) Na czym polega specyfika

struktury przemysłu NRD w stosunku do struktury przemysłu Polski i Czechosłowacji, 2) Rola handlu zagranicznego jako czynnika aktywizującego gospodarkę NRD.

Dr W. Jurek omówił szczegółowo obecną strukturę przemysłu oraz jej przekształcenia w okresie powojennym w NRD, Polsce i Czechosłowacji dochodząc do wniosku, iż przemysł NRD posiada stosunkowo najwięcej cech nowoczesności. Wskazał także na możliwość, konieczność oraz korzyści pogłębiania integracji przemysłów wymienionych krajów. Ad pytanie 2 — rozwój gospodarki NRD w znacznej mierze zależy od powiązań z zagranicą (obroty handlu zagranicznego stanowią około 35% dochodu narodowego). Decyduje o tym fakt, że NRD posiada rozwinięty i wysoce wyspecjalizowany przemysł przetwórczy oparty w dużym stopniu na obcych surowcach oraz eksportujący swoje wyroby do wielu krajów świata.

Doc. dr hab. K. Oryl postawił habilitantowi następujące pytania: 1) Jakiej roli w handlu zagranicznym NRD zajmuje handel NRD-RFN oraz jakie przesłanki wywierają wpływ na jego dynamikę, 2) Czy specyficzna sytuacja demograficzna NRD jest czynnikiem korzystnym dla rozwoju gospodarczego tego kraju, czy też hamuje wzrost.

Odpowiadając na pytanie pierwsze habilitant przedstawił rozwój wzajemnych obrotów NRD—RFN w latach 1950 - 1973 scharakteryzował ich podstawy prawne. Zarówno NRD, jak i RFN są zainteresowane w dalszym rozwoju wymiany — dla RFN jest to czynnik walki o dostęp do Berlina Zachodniego, NRD natomiast poprzez handel z RFN uzyskuje korzystne powiązania z EWG, otrzymując i sprzedając towary wg korzystniejszych cen. Ad pytanie 2 — trudno jest sformułować jednoznacznie odpowiedź. Ze względu na deficyt siły roboczej dokonywano w NRD szerokiej substytucji zatrudnienia inwestycjami, co zwiększało inwestycyjne koszty wzrostu gospodarczego. Było to jednak koniecznością w określonej sytuacji demograficznej w jakiej NRD się znalazła.

Prof. dr hab. W. Wilczyński zapytał: Jakie decyzje podejmują władze NRD w sprawie perspektywicznej struktury gospodarczej.

Dr W. Jurek wyjaśnił, że w NRD już w latach 60-tych zwracano uwagę na długookresowe planowanie. Obecne prognozy zakładają, że około roku 2000 zostanie zrealizowany program kompleksowej automatyzacji, unowocześnień ulegnie struktura bilansu paliw i energii (ok. 30% przyrostu mocy energetycznych pochodzących z elektrowni atomowych), zostanie rozbudowany i zmodernizowany system kształcenia oraz badań naukowych i rozwojowych.

Doc. dr hab. J. Zajda poprosił habilitanta o odpowiedź na pytanie: Czy istnieją rzeczywiste przesłanki upoważniające do twierdzenia, że NRD czerpie olbrzymie korzyści z handlu ze Wschodem i Zachodem.

Udzielając odpowiedzi dr W. Jurek stwierdził, że, jego zdaniem, NRD korzysta ze swego położenia geopolitycznego i czerpie określone korzyści z handlu z krajami socjalistycznymi, jak również z RFN i przez nią z EWG.

Prof. dr hab. Z. Szymczak prosił habilitanta o ustosunkowanie się do następujących problemów: 1) Dlaczego w zdeformowanej sytuacji demograficznej kraj ten ma wybitne sukcesy sportowe, 2) Co wpływa na to, iż mimo osiągnięć w produkcji rolnej stosunkowo duży jest import mięsa i przetworów mięsnych z Polski.

Odpowiadając habilitant stwierdził, że NRD przez odpowiednią politykę sportową, koncentrację nakładów na sport, pragnie wykazać swoją obecność w świecie. Gdy chodzi natomiast o import produktów mięsnych z Polski, to w grę wchodzi reeksport do RFN.

Ostatni zgłosił pytanie prof. dr hab. J. Piasny, prosząc o szersze wyjaśnienie kształtowania się struktury konsumpcji w NRD.

Dr W. Jurek przedstawił zmiany strukturalne w konsumpcji NRD oraz omówił specyficzne czynniki wpływające na ich tempo.

Po wyczerpaniu pytań odbyła się dyskusja nad oceną kolokwium habilitacyj-

nego, w której brali udział: doc. dr hab. K. Oryl, doc. dr F. Wiśniewski, doc. dr hab. E. Czerwińska, prof. dr S. Kruszczyński. Dyskutanci podkreślali w wypowiedziach głęboką znajomość problematyki przez habilitanta oraz umiejętność poprawnego posługiwania się narzędziami badawczymi. Prof. S. Kruszczyński podkreślił ponadto, że dr W. Jurek wykazał wyjątkową zdolność umiejętnego, spokojnego i rozważnego przedstawienia argumentacji w trakcie swych wypowiedzi.

Następnie Rada Wydziału w dwukrotnym tajnym głosowaniu wypowiedziała się za przyjęciem kolokwium habilitacyjnego dra W. Jurka oraz za przyznaniem mu stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk ekonomicznych w zakresie polityki ekonomicznej.

Jerzy Babiak

PRZEWÓD HABILITACYJNY DR ANNY MICHALSKIEJ

W dniu 29 X 1974 r. odbyło się posiedzenie Rady Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, na którym zostało przeprowadzone kolokwium habilitacyjne dr Anny Michalskiej — adiunkta Zakładu Teorii Państwa i Prawa Instytutu Nauk Prawno-Ustrojowych UAM.

Dr A. Michalska urodziła się w dniu 3 VI 1940 r. w Warszawie. Studia prawnicze ukończyła w 1962 r. na Wydziale Prawa UAM. We wrześniu 1962 r. została zatrudniona w Katedrze Teorii Państwa i Prawa UAM na stanowisku asystenta, a w latach 1964 - 1967, w tej samej Katedrze, na stanowisku starszego asystenta.

Uchwałą Rady Wydziału Prawa UAM z dnia 14 II 1967 r. został nadany jej stopień doktora nauk prawnych na podstawie przedłożonej i obronionej pracy pt. „Prawo a normy techniczne w Polsce Ludowej”. W kwietniu 1967 r. została powołana na stanowisko adiunkta w Katedrze Teorii Państwa i Prawa UAM.

W okresie pracy na Wydziale Prawa i Administracji UAM dr A. Michalska odbyła staże krajowe w Warszawie — pod kierownictwem naukowym prof. dra S. Zawadzkiego (1964 r.) i Łodzi — pod kierownictwem naukowym prof. dra J. Wróblewskiego (1965 r.). Dr A. Michalska siedmiokrotnie przebywała na zagranicznych stypendiach (naukowych: we Francji, w Holandii i w Jugosławii).

W swoim dotychczasowym dorobku naukowym dr A. Michalska posiada: 1) opublikowaną monografię, 14 artykułów, 24 recenzje oraz jest współautorem skryptów z zakresu wstępu do nauk o państwie i prawie i teorii państwa i prawa. Za ostatni z nich zespół autorski uzyskał w 1974 r. nagrodę ministra III stopnia. Jej praca doktorska zdobyła II nagrodę w ogólnopolskim konkursie „Państwa i Prawa” na najlepsze prace doktorskie w 1968 roku.

Przewód habilitacyjny dr A. Michalskiej został wszczęty uchwałą Rady Wydziału Prawa i Administracji z dnia 25 VI 1974 r. na podstawie przedłożonej rozprawy pt. „Podstawowe prawa człowieka w prawie wewnętrznym i międzynarodowym”. Na recenzentów pracy Rada Wydziału powołała: prof. dr M. Borucką-Arctową z Uniwersytetu Jagiellońskiego, prof. dr A. Burdę z Uniwersytetu im. M. Curie-Skłodowskiej, prof. dr A. Klafkowskiego z UAM oraz prof. dr A. Łopatkę z UAM i INP PAN.

Powołana przez Radę Wydziału Komisja do przeprowadzenia niektórych czynności związanych z przewodem habilitacyjnym dr A. Michalskiej — której przewodniczył Zastępca Dyrektora Instytutu Nauk Prawno-Ustrojowych UAM — prof. dr F. Siemiński — po zbadaniu nadesłanych recenzji, pozytywnie oceniła dotychczasowy dorobek naukowy i rozprawę habilitacyjną dr A. Michalskiej i na tej podstawie złożyła wniosek o dopuszczenie kandydatki do kolokwium habilitacyjnego.

W toku kolokwium jako pierwsza głos zabrała prof. dr M. Borucka-Arctowa

i zapytała habilitantkę o przyczyny renesansu praw wolnościowych we współczesnej burżuazyjnej doktrynie praw człowieka.

Dr A. Michalska wskazała na dwie zasadnicze przyczyny tego zjawiska: 1) wzrost aktywności państwa w stosunkach społeczno-ekonomicznych, 2) rozwój nauki i techniki.

Aktywność państwa i przejmowanie przez nie coraz to nowych agend prowadzi do rozrastania się aparatu państwowego, zwłaszcza administracyjnego; co stanowi zagrożenie dla sfery wolności osobistej zagwarantowanej w przepisach prawa politycznego. Jednostka jest podporządkowana coraz silniej decyzjom organów państwowych różnego szczebla, a równocześnie sprawna działalność tych organów jest warunkiem realizacji podstawowych potrzeb i interesów jednostki.

Jednocześnie spotykamy się z tezami, iż interwencjonizm państwowy na rzecz zagwarantowania praw społeczno-ekonomicznych stanowi zagrożenie dla wolności jednostki. Tak między innymi zwolennicy koncepcji socjalnego państwa prawnego postulują, aby działalność państwa w sferze społeczno-ekonomicznej miała charakter ograniczony i subsydiarny.

Równocześnie wzrasta rola rozmaitych formalnych i nieformalnych organizmów, zwłaszcza gospodarczych. W tych warunkach zrodziła się koncepcja Dritt - Wirkung, czyli tzw. trzeciego działania praw człowieka. Przepisy prawne regulujące prawa obywatelskie odnoszą się mają nie tylko do klasycznego modelu państwo—jednostka, lecz także do stosunków pomiędzy jednostką a różnymi grupami i organizacjami społecznymi.

Renesans problematyki wolnościowej spowodowany jest także rozwojem nauki i techniki. Postęp naukowo-techniczny jest koniecznym warunkiem realizacji praw człowieka, zwłaszcza praw społeczno-ekonomicznych. Z drugiej strony, pewne sposoby wykorzystania tych osiągnięć stanowią realne zagrożenie dla wolności jednostki. Dyskutuje się między innymi czy wykorzystanie osiągnięć elektroniki i komputerów w dziedzinie administracji może prowadzić do naruszenia tzw. prywatności życia, a rozwój biochemii, genetyki oraz technik operacyjnych czy nie pozbawia w niektórych sytuacjach jednostkę możliwości ochrony swej wolności osobistej.

Prof. dr A. Burda zapytał jaki jest rodowód współczesnej burżuazyjnej doktryny praw człowieka i jakie elementy we współczesnej doktrynie są kontynuacją poglądów okresu oświecenia.

Dr A. Michalska stwierdziła, że przy analizie tego zagadnienia niuniknione są pewne uproszczenia i uogólnienia. Burżuazyjna doktryna praw człowieka nie jest tak jednolita i spójna jaką była w okresie oświecenia. Toteż przeprowadzając porównania i oceniając można brać pod uwagę, te współczesne koncepcje, które są najbardziej rozpowszechnione, lub też te elementy, które są wspólne dla wszystkich koncepcji. Habilitantka przedstawiła ogólne założenia koncepcji prawno-naturalnej. Następnie stwierdziła, iż funkcja jaką klasyczna koncepcja okresu oświecenia przypisywała wolnościom osobistym i prawom politycznym pozostała w zasadzie niezmieniona również i we współczesnych koncepcjach. I w tym zakresie widoczna jest wyraźna kontynuacja poglądów. Podstawowa różnica tkwi w zapatrywaniach teoretyków okresu oświecenia i współczesnych na prawa społeczno-ekonomiczne, które ostatecznie zostały zaakceptowane przez doktrynę w okresie międzywojennym.

W tym miejscu prof. dr A. Burda zapytuje, czy załączki praw społeczno-ekonomicznych można znaleźć już w doktrynie okresu oświecenia oraz czy w okresie po II wojnie światowej nastąpiła transplantacja pewnych elementów myśli marksistowskiej do koncepcji burżuazyjnych. Habilitantka dowodzi, że początek postulatów doktrynalnych dotyczących się realizacji praw społeczno-ekonomicznych przypada na II połowę XIX wieku, kiedy przeprowadzono pierwsze reformy. Doktryna

klasyczna w zasadzie negowała potrzebę zabezpieczenia tych praw. W odpowiedzi na drugie pytanie dr A. Michalska wskazuje, że sami autorzy burżuazyjni przyznają, iż marksizm wywarł duży wpływ na ich poglądy.

Prof. dr A. Łopatka zapytał, czy zdaniem habilitantki mamy we współczesnym świecie jedną koncepcję praw człowieka czy też dwie: burżuazyjną i socjalistyczną. Jakie są punkty styczące pomiędzy tymi koncepcjami i jakie je dzielą różnice.

Zdaniem A. Michalskiej współcześnie osiągnięto pewne porozumienie pomiędzy rozmaitymi koncepcjami co do podstawowego katalogu dóbr jakie państwo powinno zapewnić społeczności państwowej czy przynajmniej obywatelom. Wymownym tego przykładem są umowy międzynarodowe, a przede wszystkim Pakty Praw Człowieka. Porozumienie międzynarodowe świadczy o kształtowaniu się załączków wspólnej, uniwersalnej koncepcji praw człowieka. Nie jest ona oparta na jednakowym podłożu filozoficznym i światopoglądowym, przeciwnie, tutaj różnice są wyraźne. Porozumienie i kompromis jest wyrazem pewnej wiedzy o człowieku zawartej w rozbudowanych naukach społecznych, jest wynikiem przemian i potrzeb społeczno-ekonomicznych, jest rezultatem występowania w obu systemach podobnych zjawisk (postęp naukowo-techniczny) czy odpowiedzią na pewne zapotrzebowanie społeczne (np. ochrona środowiska naturalnego).

Chcąc wskazać różnice pomiędzy prawami człowieka w ustroju burżuazyjnym i socjalistycznym należałoby poddać analizie treść norm prawnych, sposób ich realizacji i wreszcie efekty społeczne jakie osiągamy w wyniku realizacji jednakowo brzmiących przepisów o prawach i wolnościach na gruncie odmiennych systemów społeczno-ekonomicznych. W płaszczyźnie doktrynalnej zbieżność poglądów dotyczy przede wszystkim katalogu oraz funkcji wolności osobistych oraz praw politycznych. Zasadnicze różnice dotyczą głównie zakresu praw społeczno-ekonomicznych oraz ich miejsca w hierarchii praw człowieka, oraz sposobów ich realizacji.

A. Michalska wyjaśniła również — w odpowiedzi na pytanie prof. dr A. Łopatki — iż zwrotowi „koncepcja klasyczna” nie przypisuje się treści emocjonalnych. Była to pierwsza zwarta koncepcja praw człowieka, której wpływy obserwujemy i dziś. Nadto zwrot ten jest rozpowszechniony w literaturze i z tego między innymi względu używa go w pracy.

Prof. dr Z. Ziemiński zapytał, jakie są typy ochrony prawno-międzynarodowej w zależności od typów praw człowieka i jak dalece, w jakim stopniu wypracowana została w prawie międzynarodowym odpowiednia aparatura pojęciowa.

Habilitantka stwierdziła, że w rozważaniach nad prawami człowieka figurującymi w traktatach przyjęto używać aparatury wypracowanej wraz z pewnymi konstrukcjami teoretycznymi przez prawoznawstwo dla rozważań nad prawem wewnętrznym. W konsekwencji punktem wyjścia do rozważań nad rodzajami ochrony prawno-międzynarodowej jest typologia przyjęta w prawie wewnętrznym. Typy ochrony prawnej analizujemy tu w ramach poszczególnych kategorii traktatów, wydzielonych z punktu widzenia stopnia ogólności przepisów: Karta Narodów Zjednoczonych, Pakty Praw Człowieka wraz z konwencjami regionalnymi oraz konwencje szczegółowe. Następnie dr A. Michalska poddała analizie wymienione kategorie traktatów wykazując różnice w typie ochrony prawnej zapewnianej prawom człowieka w ich ramach.

Prof. dr K. M. Pospieszalski postawił cztery pytania: 1) jak habilitantka pojmuje pojęcie prawa wyborczego, 2) czy wyborcy korzystają ze swego prawa tylko w chwili głosowania, czy też pojęcie prawa wyborczego obejmuje również akt zgłoszenia kandydatów, 3) czy wyborcy w trakcie korzystania z prawa wyborczego oraz w chwili wysuwania kandydatów działają jako organ państwa, 4) jak zakwalifikować prawo własności indywidualnej i jak jest ono chronione.

Dr A. Michalska stwierdziła, że prawo wyborcze, podobnie jak wszystkie sytuacje określane mianem „praw człowieka” są złożonymi sytuacjami prawnymi. Obej-

mują one funkcjonalnie powiązane wolności, uprawnienia i kompetencje. W konsekwencji pojecie prawa wyborczego obejmuje zarówno akt głosowania, jak i akt zgłoszenia kandydatów. Wyborcy w chwili głosowania czy zgłaszania kandydatów nie działają, zdaniem habilitantki, jako organ państwa, gdyż nie działają w imieniu państwa. Zdania na ten temat są co prawda podzielone, niemniej okoliczność iż wyborcom przysługuje kompetencja władcza, nie może przesądzać o traktowaniu ich jako organu państwa.

Habilitantka wyjaśniła, że prawo własności indywidualnej zalicza do praw podstawowych, gdyż przyjmuje kryterium formalne ich wyróżnienia. Prawo własności indywidualnej należy ze względu na swą funkcję do praw społeczno-ekonomicznych, natomiast z uwagi na kwalifikację normatywną do wolności osobistych.

W dyskusji nad przebiegiem kolokwium habilitacyjnego udział wzięli: prof. dr M. Borucka-Arctowa, prof. dr A. Burda, prof. dr A. Łopatka oraz prof. dr Z. Ziemiński. Wszyscy dyskutanci bardzo wysoko ocenili poziom odpowiedzi podkreślając erudycję habilitantki i jej dojrzałość naukową. W konkluzji stwierdzono, że kolokwium habilitacyjne zasługuje na wysoką ocenę.

Rada Wydziału Prawa i Administracji w głosowaniu tajnym jednomyślnie przyjęła kolokwium habilitacyjne dr A. Michalskiej. W dyskusji nad sprawą nadania stopnia naukowego zabrał głos prof. dr A. Łopatka, który podkreślił, że zarówno dotychczasowy dorobek naukowy, jak zakres zainteresowań badawczych dr A. Michalskiej przemawia za tym, aby nadać jej stopień naukowy doktora habilitowanego z zakresu teorii państwa i prawa.

W wyniku tajnego głosowania Rada Wydziału Prawa i Administracji UAM jednomyślnie nadała dr A. Michalskiej stopień naukowy doktora habilitowanego z zakresu teorii państwa i prawa.

Andrzej Redelbach

ROZPRAWY DOKTORSKIE NA WYDZIALE PRAWA I ADMINISTRACJI UAM W OKRESIE OD 1 IX 1973 R. DO 20 V 1975 R.

1) mgr Antoni Markiewicz ur. 30 V 1925 r. w Mieszkynie koło Wieruszowa, ukończył studia na Wydziale Prawa UAM w 1967 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Postępowanie celne jako szczególnie rodzaj postępowania administracyjnego”. Promotor: prof. dr habil. Zbigniew Leoński (UAM); recenzenci: doc. dr habil. Jan Borkowski (UŁ), doc. dr Zbigniew Janowicz (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 28 IX 1973 r.

2) mgr Mirosław Kazimierz Wośtał ur. (15 II 1944 r. w Babiaku, pow. Koło, ukończył studia na Wydziale Prawa UAM w 1967 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Administracyjno-prawne formy oddziaływania zjednoczenia na przedsiębiorstwa państwowe”. Promotor: doc. dr habil. Teresa Rabska (UAM); recenzenci: prof. dr habil. Zbigniew Leoński (UAM), prof. dr habil. Zygmunt Rybicki (UW). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 28 IX 1973 r.

3) mgr Bogdan Bładowski ur. 22 XI 1928 r. w Kaliszu, ukończył studia na Wydziale Prawa UAM w 1960 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Zażalenie w postępowaniu cywilnym”. Promotor: prof. dr Edmund Wengerek (UAM); recenzenci: doc. dr habil. Tadeusz Hanausek (UJ), doc. dr habil. Józef Sobkowski (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 23 X 1973 r.

4) mgr Juliusz Bloch ur. 7 VIII 1941 r. w Bydgoszczy, ukończył studia na Wydziale Prawa UAM w 1965 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Kształtowanie się ustroju najniższej jednostki terytorialnej typu wiejskiego w PRL”. Promotor: prof. dr habil. Zbigniew Leoński (UAM); recenzenci: doc. dr Zbigniew Janowicz (UAM), doc. dr habil. Jan Szreniawski (UMCS). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 23 X 1973 r.

5) mgr Jan Władysław Kufel ur. 9 VII 1944 r. w Wolbromiu, pow. Olkusz, ukończył studia na Wydziale Prawa UAM w 1967 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Umowa agencji”. Promotor: prof. dr habil. Zygmunt K. Nowakowski (UAM); recenzenci: prof. dr Witalis Ludwiczak (UAM), doc. dr habil. Jan Hołowiński (WSE w Poznaniu), doc. dr habil. Jan Łopuski (UMK). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 23 X 1973 r.

6) mgr Ryszard Robak ur. 26 IV 1928 r. w Stryjówce, pow. Zbaraż (ZSRR), ukończył studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego w 1950 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Zniesienie wspólności nieruchomości rolnej w postępowaniu sądowym”. Promotor: prof. dr Edmund Wengerek (UAM); recenzenci: prof. dr habil. Mieczysław Sawczuk (UMCS), doc. dr habil. Mieczysław Tyczka (UAM), doc. dr habil. Andrzej Wąsiewicz (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 23 X 1973 r.

7) mgr Kazimierz Bilanów ur. 20 V 1937 r. w Kaczanówce na Podolu, ukończył studia na Wydziale Prawa UW w 1954 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Sytuacja prawna zagranicznych osób prawnych”. Promotor: prof. dr Witalis Ludwiczak (UAM); recenzenci: prof. dr habil. Józef Górski (UAM), doc. dr habil. Józef Skąpski (UJ). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 27 XI 1973 r.

8) mgr Jan Wawrzyniak ur. 4 VI 1945 r. we Wrześni, ukończył studia na Wydziale Prawa UAM w 1968 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Równość obywateli PRL (doktryna, prawo, praktyka)”. Promotor: prof. dr habil. Adam Łopatka (UAM); recenzenci: prof. dr habil. Feliks Siemieński (UAM), doc. dr habil. Wojciech Sokolewicz (INP PAN). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 27 XI 1973 r.

9) mgr Janina Panowicz-Lipska ur. 28 IV 1944 r. w Obrzycku, pow. Szamotuły, ukończyła studia na Wydziale Prawa UAM w 1967 r., uzyskała stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Majątkowa ochrona dóbr osobistych”. Promotor: prof. dr Zbigniew Radwański (UAM); recenzenci: prof. dr habil. Zygmunt K. Nowakowski (UAM), doc. dr habil. Andrzej Rembieliński (UŁ). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 18 XII 1973 r.

10) mgr Andrzej Lewandowski ur. 15 VII 1938 r. w Inowrocławiu, ukończył studia na Wydziale Prawa UAM w 1963 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Warunkowe umorzenie postępowania karnego na tle praktyki i orzecznictwa sądów okręgu Sądu Wojewódzkiego w Bydgoszczy”. Promotor: doc. dr habil. Tadeusz Nowak (UAM); recenzenci: prof. dr Jan Haber (UAM), prof. dr Maria Lipczyńska (UWr). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 12 II 1974 r.

11) mgr Andrzej Wierciński ur. 2 X 1947 r. w Poznaniu, ukończył studia na Wydziale Prawa UAM w 1969 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Przedstawiciel społeczny w polskim procesie karnym”. Promotor: doc. dr habil. Tadeusz Nowak (UAM); recenzenci: prof. dr Jan Haber (UAM), doc. dr Andrzej Kordik (UWr). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 2 IV 1974 r.

12) mgr Józef Gurgul ur. 10 V 1926 r. w Sitnicy pow. Gorlice, ukończył studia na Wydziale Prawa UJ w 1951 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Śledztwa o zabójstwa (aspekty kryminalistyczno-pro-

cesowe)". Promotor: doc. dr habil. Andrzej Szwarc (UAM); recenzenci: doc. dr habil. Tadeusz Hanausek (UJ), doc. dr habil. Zbigniew Bożyczko (UWr). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 3 VI 1974 r.

13) mgr Tadeusz Sójka ur. 30 X 1936 r. w Chorzowie, ukończył studia na Wydziale Prawa UAM w 1958 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Kryminalistyczna problematyka zbrodni Wehrmachtu na jeńcach wojennych”. Promotor: doc. dr habil. Andrzej Szwarc (UAM); recenzenci: doc. dr habil. Tadeusz Hanausek (UJ), doc. dr habil. Zbigniew Bożyczko (UWr). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji z dnia 3 VI 1974 r.

14) mgr Walenty Falkowski ur. 10 I 1929 r. w Możejkach (ZSRR), ukończył studia na Wydziale Prawa UAM w 1952 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Reżim prawny opakowań”. Promotor: prof. dr habil. Józef Górski (UAM); recenzenci: prof. dr Zbigniew Zakrzewski (AE w Poznaniu), prof. dr habil. Marek Madey (UW). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 18 VI 1974 r.

15) mgr Zbigniew Godecki ur. 9 X 1936 r. w Sędziszowie Małopolskim, ukończył studia na Wydziale Prawa i Administracji UW w 1969 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Przywileje i zastawy na statkach morskich”. Promotor: prof. dr habil. Józef Górski (UAM); recenzenci: doc. dr habil. Jan Łopuski (UMK), doc. dr habil. Mieczysław Tyczka (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 18 VI 1974 r.

16) mgr Wiesława Hanauskowa ur. 3 I 1929 r. w Skarżysku-Kamiennej, ukończyła studia na Wydziale Prawa UW w 1960 r., uzyskała stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Kryminalistyczne aspekty zagrożenia toksykomanią w Polsce”. Promotor: doc. dr habil. Andrzej Szwarc (UAM); recenzenci: doc. dr habil. Zbigniew Bożyczko (UWr), doc. dr habil. Adam Szymusik (AM Kraków). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 18 VI 1974 r.

17) mgr Krystyna Krzekotowska ur. 15 I 1942 r. w Pacanowie, pow. Busko Zdrój, ukończyła studia na Wydziale Prawa UAM w 1964 r., uzyskała stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Ochrona rodziny a spółdzielcze prawo do lokalu”. Promotor: prof. dr Zbigniew Radwański; recenzenci: doc. dr habil. Andrzej Wąsiewicz (UAM), doc. dr habil. Leopold Stecki (UMK). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 18 VI 1974 r.

18) mgr Stanisław Madaj ur. 20 IV 1915 r. w Eickel (Niemcy), ukończył studia na Wydziale Prawa UAM w 1946 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Postępowanie nieprocesowe w sprawach małżeńskich”. Promotor: prof. dr Edmund Wengerek (UAM); recenzenci: prof. dr Jerzy Ignatowicz (UMCS), doc. dr habil. Mieczysław Tyczka (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 18 VI 1974 r.

19) mgr Wojciech Meissner ur. 25 IX 1936 r. w Gdyni, ukończył studia na Wydziale Prawa UJ w 1960 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Błąd nautyczny podstawą do wyłączenia odpowiedzialności przewoźnika morskiego”. Promotor: prof. dr habil. Józef Górski (UAM); recenzenci: doc. dr habil. Jan Hołowiński (WSE w Poznaniu), doc. dr habil. Jan Łopuski (UMK). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 18 VI 1974 r.

20) mgr Bogdan Trepieński ur. 15 X 1942 r. w Gnieźnie, ukończył studia na Wydziale Prawa UAM w 1969 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Granice swobody stron w ustalaniu treści stosunku pracy”. Promotor: doc. dr Włodzimierz Piotrowski (UAM); recenzenci: prof. dr Wiktor Jaśkiewicz (UAM), prof. dr Zbigniew Salwa (UW). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 18 VI 1974 r.

21) mgr Jan Wieczorkowski ur. 31 V 1930 r. w Tomaszowie Mazowiec-

kim, ukończył studia na Wydziale Prawa (Studium dla Pracujących) UAM w 1957 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Realizacja praworządności w siłach zbrojnych PRL”. Promotor: prof. dr habil. Adam Łopatka (UAM); recenzenci: prof. dr habil. Zbigniew Leoński (UAM), doc. dr habil. Jerzy Muszyński (Wojskowa Akademia Polityczna im. F. Dzierżyńskiego). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 18 VI 1974 r.

22) mgr Danuta Derlińska-Pawlak ur. 20 VIII 1947 r., w Krośnie Odrzańskim, ukończyła studia na Wydziale Prawa UAM w 1969 r., uzyskała stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Udział arbitrażu gospodarczego w stanowieniu warunków umów”. Promotor: doc. dr habil. Mieczysław Tyczka (UAM); recenzenci: prof. dr Edmund Wengerek (UAM), prof. dr Stanisław Włodyka (UJ). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 25 VI 1974 r.

23) mgr Jerzy Rafał Strugała ur. 5 III 1946 r., w Rogoźnie Wlkp., ukończył studia na Wydziale Prawa UAM w 1969 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Granice podporządkowania pracownika poleceniom podmiotu zatrudniającego”. Promotor: doc. dr Włodzimierz Piotrowski (UAM), recenzenci: prof. dr Wiktor Jaśkiewicz (UAM), doc. dr habil. Henryk Lewandowski (UŁ). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 29 X 1974 r.

24) mgr Zbigniew Sypniewski ur. 5 XII 1942 r., w Gnieźnie, ukończył studia na Wydziale Prawa i Administracji UAM w 1970 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Nawiązanie i zmiany treści stosunku pracy z nominacji”. Promotor: prof. dr Wiktor Jaśkiewicz (UAM), recenzenci: doc. dr Zbigniew Janowicz (UAM), doc. dr habil. Tadeusz Zieliński (USI). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 29 X 1974 r.

25) mgr Wiesław Szaj ur. 26 XII 1947 r. w Poznaniu, ukończył studia na Wydziale Prawa UAM w 1969 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Wielkopolskie komisje porządkowe cywilno-wojskowe”. Promotor: prof. dr habil. Witold Maisel (UAM), recenzenci: prof. dr Janusz Deresiewicz (UAM), prof. dr habil. Stanisław Grodzisk (UJ). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 29 X 1974 r.

26) mgr Eugeniusz Tegler ur. 22 XI 1931 r. w Gizewie pow. Mrągowo, ukończył studia na Wydziale Prawa i Administracji UAM w 1971 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozpraw pt. „Gospodarka finansowa gminnych rad narodowych w województwie szczecińskim”. Promotor: doc. dr habil. Wojciech Łączkowski (UAM), recenzenci: prof. dr habil. Marian Weralski (UW), prof. dr habil. Andrzej Komar (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 29 X 1974 r.

27) mgr Zenon Trzeciński ur. 12 VI 1934 r., w Poznaniu ukończył studia na Wydziale Prawa UAM w 1961 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Rozbój w polskim prawie karnym”. Promotor: prof. dr habil. Krystyna Daszkiewicz (UAM), recenzenci: prof. dr habil. Mieczysław Siewierski (UW), doc. dr habil. Oktawia Górniok (USI). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 29 X 1974 r.

28) mgr Stanisław Lizer ur. 18 IV 1940 r., w Lublinie, ukończył studia na Wydziale Prawy UMCS w 1964 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Dowód z dokumentu w postępowaniu cywilnym sądowym i arbitrażowym”. Promotor: doc. dr habil. Mieczysław Tyczka (UAM), recenzenci: prof. dr habil. Mieczysław Sawczuk (UMCS), prof. dr Edmund Wengerek (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 12 XI 1974 r.

29) mgr Stanisław Mania ur. 10 XI 1922 r., w Wolsztynie, ukończył studia na

Wydziale Prawno-Ekonomicznym UAM w 1950 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Wybór trybu postępowania w dochodzeniu roszczeń majątkowych wynikających z przestępstwa”. Promotor: prof. dr Edmund Wengerek (UAM), recenzenci: prof. dr Jerzy Jodłowski (UW), prof. dr Jan Haber (UAM), doc. dr habil. Józef Sobkowski (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 17 XII 1974 r.

30) mgr Andrzej Ostrowski ur. 16 X 1932 r., w Poznaniu, ukończył studia na Wydziale Prawa UAM z 1961 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Ubezpieczenie mienia jednostek gospodarki społecznej przewożonego w transporcie krajowym”. Promotor: doc. dr habil. Andrzej Wąsiewicz (UAM), recenzenci: prof. dr habil. Józef Górski (UAM), doc. dr habil. Leopold Stecki (UMK). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji z dnia 30 XII 1974 r.

31) mgr Krystyna Babiak ur. 7 XI 1947 r., w Żninie ukończyła studia na Wydziale Prawa UAM w 1968 r., uzyskała stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Stosunki pracy w rolniczych spółdzielniach produkcyjnych”. Promotor: prof. dr Wiktor Jaśkiewicz (UAM), recenzenci: prof. dr habil. Czesław Jackowaik (UMK), prof. dr habil. Wiktor Pawlak (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 28 I 1975 r.

32) mgr Tadeusz Kluka ur. 5 VIII 1939 r. w Trofimówce pow. Sokółka, ukończył studia na Wydziale Prawa UAM w 1966 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Rola pokrzywdzonego w zakresie ochrony mienia społecznego w polskim procesie karnym”. Promotor: prof. dr Jan Haber (UAM), recenzenci: doc. dr habil. Tadeusz Nowak (UAM), doc. dr Tadeusz Chrustowski (ASW). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 28 I 1975 r.

33) mgr Jacek Sobczak ur. 25 VI 1946 r., w Poznaniu, ukończył studia na Wydziale Prawa UAM w 1969 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Wielkopolskie Sądy Ziemiańskie”. Promotor: prof. dr habil. Witold Maisel (UAM), recenzenci: prof. dr habil. Zdzisław Kaczmarczyk (UAM), doc. dr habil. Ludwik Łysiak (UJ). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 28 I 1975 r.

34) mgr Henryk Kuśnierek ur. 15 IV 1924 r., w Osowie, ukończył studia na Wydziale Prawa UAM w 1952 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Rozwój prawa przemysłowego na ziemiach polskich od schyłku XVIII w. do 1939 r.”. Promotor: prof. dr Jan Wąsicki (UAM), recenzenci: prof. dr Kazimierz Orzechowski (UWr), doc. dr Jerzy Wisłocki (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 4 III 1975 r.

35) mgr Maria Zmierczak ur. 20 I 1947 r., w Nowej Soli, ukończyła studia na Wydziale Prawa UAM w 1969 r., uzyskała stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Ideologia liberalna w II Cesarstwie francuskim”. Promotor: doc. dr habil. Henryk Olszewski (UAM), recenzenci: prof. dr Jan Baszkiewicz (UW), prof. dr habil. Marek Sobolewski (UJ), prof. dr Jan Wąsicki (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 8 IV 1975 r.

36) mgr Jan Witold Grajewski ur. 13 II 1932 r., w Gdańsku, ukończył studia na Wydziale Prawa UAM w 1955 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Zażalenie jako środek odwoławczy w polskim procesie karnym”. Promotor: doc. dr habil. Tadeusz Nowak (UAM), recenzenci: prof. dr Marian Cieślak (UG), prof. dr Jan Haber (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 20 V 1975 r.

37) mgr Stanisław Koebecke ur. 4 III 1938 r., w Poznaniu, ukończył studia na Wydziale Prawa UAM w 1968 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych

na podstawie rozprawy pt. „Rola i zadania Milicji Obywatelskiej w Polsce Ludowej”. Promotor: prof. dr habil. Adam Łopatka (INP PAN), recenzenci: prof. dr Jan Wąsicki (UAM), doc. dr habil. Janusz Romul (UAM), doc. dr habil. Edward Ura (ASP Warszawa). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 20 V 1975 r.

R. S.

PROF. DR JAN ZDZITOWIECKI
1898 - 1975

Dnia 24 V. 1975 r. zmarł w Poznaniu po krótkiej chorobie prof. dr Jan Zdzitowiecki, były wieloletni kierownik Katedry Prawa Finansowego na Wydziale Prawa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza i były kierownik Katedry Finansów Publicznych Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Poznaniu.

Prof. dr Jan Zdzitowiecki był wybitnym uczonym i zasłużonym pedagogiem. Od ponad 50 lat związany z poznańskim środowiskiem akademickim był wychowawcą nie tylko licznej kadry naukowej, lecz także wielu pokoleń praktyków-prawników i ekonomistów.

Prof. dr Jan Karol Zdzitowiecki urodził się 15 I 1898 r. w Charonowie w pow. radomskim. Pierwsze nauki szkolne pobierał w Radomiu, Moskwie i Słucku. Szkołę średnią — Ziemską Szkołę Handlową w Słucku ukończył w 1918 r. z najwyższym odznaczeniem — złotym medalem. Po ukończeniu w 1923 r. prawniczych i ekonomicznych studiów na Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych Uniwersytetu Lubelskiego, przeniósł się do Poznania, gdzie studiował na Wydziale Prawno-Ekonomicznym Uniwersytetu Poznańskiego uzyskując 25 V 1926 r. dyplom z tytułem magistra nauk ekonomiczno-politycznych. W 1927 r. rozpoczął pracę naukową i dydaktyczną na stanowisku asystenta w Katedrze Ekonomii Politycznej ówczesnej Wyższej Szkoły Handlowej. Doktoryzował się w 1932 r. na Wydziale Prawno-Ekonomicznym Uniwersytetu Poznańskiego na podstawie rozprawy pod tytułem: *Naprawa pieniądza włoskiego*, przygotowanej pod kierunkiem prof.

dra Edwarda Taylora. W tym samym roku praca ta została opublikowana w ramach Poznańskich Prac Ekonomicznych. Niejako kontynuację badań nad włoskim systemem ekonomiczno-finansowym stanowiła wydana w 1937 r. kolejna praca prof. J. Zdzitowieckiego — *Faszyzm i włoski system podatkowy*. Obie prace Profesora powstały po gruntownych studiach odbytych we Włoszech i są przykładem wnikliwej analizy włoskich stosunków społeczno-ekonomicznych. Praca o systemie podatkowym Włoch jest unikalnym dziełem w polskiej literaturze skarbowej i określona została jako „nabierająca chwilami cech dokumentu”¹. Stanowiła ona szczególnie sumienny dorobek naukowy Autora².

¹ Recenzja H. K. Hendriksona, *Ekonomista* 1938, nr 1.

² Recenzja J. Roszkowskiego, *Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny* 1938, nr 2.

Ostatnią pracą, jaka opublikowana została przez Profesora przed wybuchem wojny była monografia pod tytułem: *Pojęcie dochodu w polskim podatku dochodowym* (Poznań 1939). W pracy tej ujawniła się głęboka dojrzałość naukowa Autora w traktowaniu problemów skarbowych. Nie ograniczył się Profesor do przedstawiania ich jedynie w świetle obowiązujących przepisów prawnych, lecz wyeksponował je na tle szerokiej analizy procesów ekonomicznych, społecznych, polityki podatkowej i wyrastających z nich konstrukcji technicznych. Tak w pierwszej jak i w drugiej pracy Profesor wykazał, że system podatkowy może należycie funkcjonować wówczas, gdy dostosowany jest do warunków społeczno-ekonomicznych kraju. Zwrócił też uwagę, że często przepisy prawne odbiegają od założeń teoretycznych. Dzieje się tak, między innymi, dlatego, że tak praktyka finansowa, jak i teoria mają swoje własne racje bytu. Pierwsza ma dostarczać środków najlepiej realizujących założone cele, druga zaś wyjaśniać rzeczywistość i uczyć jej rozumienia. Dopiero wtedy, gdy któraś z nich nie spełnia swych zadań, powstaje konieczność rewizji istniejącego stanu rzeczy. Przepisy prawne kształtują się w określonej rzeczywistości, zazwyczaj niezależnie od poglądów teoretycznych, które powstają nieraz dopiero na tle pewnej rzeczywistości. Rzeczywistość ta, ze względu choćby na niedoskonałość techniki finansowej, narzucać może takie formy, które właśnie odbiegają od obrazu teoretycznego. Fakt tej rozbieżności nie dyskwalifikuje ani teorii, ani praktyki, ponieważ inne zadania — jak wspomniano — obie one mają do spełnienia.

Okres okupacji nie przerwał działalności naukowej i dydaktycznej Profesora. Powstają wówczas *Fiskalne metody polityki populacyjnej* i *Xiążę-Minister Franciszek Xawery Drucki-Lubecki, 1778 - 1846*. Opublikowanie po wojnie tej ostatniej pracy zapewniło Profesorowi poczesne miejsce w literaturze przedmiotu. Monografia ta zdumiewa sumiennością opracowania, doskonałym opanowaniem warsztatu naukowego, wnikliwością spostrzeżeń i trafnością uogólnień. Autor nie pisał historii owych czasów i nie rejestrował jak kronikarz kolejnych faktów z życia Lubeckiego, lecz starał się o wyjaśnienie jego poglądów, motywów postępowania, jego planów i możliwości ich realizacji w ówczesnej sytuacji społeczno-gospodarczej i politycznej Królestwa Polskiego. Realizm Lubeckiego, chęć stworzenia z przemysłu, handlu i finansów nowych podwalin gospodarczych dla Królestwa w czasach, gdy jego byt gospodarczy starano się podkopać, wskazują także na polityczne znaczenie, jakie miała działalność Lubeckiego. Ta monografia Profesora określona została jako niezwykle wartościowe dzieło z zakresu historii polskiej skarbowości.

W czasie okupacji Profesor wykładał ekonomię polityczną oraz skarbowość i prawo skarbowe na Tajnym Uniwersytecie Ziem Zachodnich w Warszawie. W 1942 r. na tymże Uniwersytecie habilitował się na podstawie dwóch rozpraw: *Faszyzm i włoski system podatkowy* oraz *Pojęcie dochodu w polskim podatku dochodowym*, opublikowanych przed wojną. Uczył też w tajnym gimnazjum w Milanówku, udostępniając do tego celu swoje mieszkanie.

Tuż po wyzwoleniu Poznania wraca doń, od początku czynnie uczestnicząc w organizowaniu na nowo życia naukowego i dydaktyki w uczelniach poznańskich. Mianowany w 1945 r. profesorem zwyczajnym obejmuje kierownictwo Katedry Skarbowości i Polityki Gospodarczej w Akademii Handlowej. Do 1952 r., po przekształceniu Akademii Handlowej w Wyższą Szkołę Ekonomiczną kierował Katedrą Finansów Publicznych tej uczelni. Jednocześnie Profesor wykładał na Uniwersytecie Poznańskim i kierował najpierw Katedrą Skarbowości i Prawa Skarbowego, a następnie Katedrą Prawa Finansowego na Wydziale Prawa.

O zaangażowaniu Profesora w bieżące sprawy kraju świadczy szereg publikacji o tematyce ekonomicznej i politycznej ogłoszonych w okresie powojennym, np. *Bałtyk — szkic gospodarczy*, Przegląd Zachodni, 1945, nr 4-5; *Europa środkowa*

w służbie Niemiec, Przegląd Zachodni, 1946, nr 10; *Rola niemieckich prowincji wschodnich w gospodarce Rzeszy*, Warszawa 1947; *Stanowisko junkrów w publicznym życiu Prus*, Warszawa 1949. W pracach tych Profesor przedstawił niektóre aspekty integracji Ziem Zachodnich z macierzą, jak i politykę Niemiec wobec Polski.

Następne prace Profesora — począwszy od lat pięćdziesiątych — koncentrują się wokół zagadnień teorii finansów, prawa budżetowego, prawa podatkowego i polityki podatkowej. Większość z nich została już opublikowana, część znajduje się w druku. Podejmując próbę krótkiej choćby charakterystyki powojennego dorobku Profesora stwierdzić należy, że dominują tu najcenniejsze pozycje z teorii finansów, prawa budżetowego i podatkowego. Wszystkie zawarte w nich twierdzenia mają szeroką podbudowę teoretyczną i mocno osadzone są w realiach życia społeczno-gospodarczego. Profesor nie stronił od nawiązywania w swej twórczości do zagadnień aktualnych — wręcz przeciwnie. Mimo to wszystkie Jego publikacje, nawet te związane z potrzebą chwili, zachowały wyjątkową trwałość i aktualność do dzisiaj. Profesor potrafił ujmować zagadnienie daleko wykraczając poza aktualne rozwiązanie prawne, aktualną politykę podatkową czy konstrukcję techniczną. Przewidywał skutki wszelkich poczynań i rozważał je w wielu płaszczyznach, wskazując jednocześnie na ich uwarunkowania. Prowadziło to Profesora do wielu interesujących spostrzeżeń, np. na temat roli budżetu w nowych warunkach społeczno-gospodarczych, jego zakresu, treści, powiązania z innymi planami finansowymi oraz rzeczowymi, jak i dochodów budżetowych, ich funkcji oraz skutków pozafiskalnych. Wymienić tu można przykładowo takie publikacje, jak: *Nowa treść niektórych zasad budżetowych*, Państwo i Prawo 1953, nr 2; *Socjalistyczna definicja budżetu*, Państwo i Prawo 1954, nr 4; *Sprawy finansów w ustawie o radach na rodowych*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza, Prawo 1958, z. VI; *Ustawa budżetowa*, RPEiS 1959, z. 3; *Rok budżetowy*, RPEiS 1961, z. 3; *O dochodach i wydatkach budżetu państwa w Konstytucji PRL*, RPEiS 1963, z. 1; *O przedłużeniu okresu budżetowego*, RPEiS 1966, z. 1; *Budżet państwa, budżet centralny i budżety terenowe w Konstytucji PRL*, RPEiS 1966, z. 4; *Zasady budżetowe, budżet i plan gospodarczy na tle Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, RPEiS 1969, z. 3; *O budżecie i jego funkcjach na tle Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, RPEiS 1970, z. 4; *Uwagi w sprawie fiskalnych sposobów polityki ludnościowej*, Poznańskie Roczniki Ekonomiczne t. XXIII, Poznań 1970.

Profesor Jan Zdzitowiecki był uczonym, który przede wszystkim stawiał coraz to nowe problemy. Jego twórczość cechuje wysuwanie nowych koncepcji, których szczegółowym opracowaniem zająć się można w przyszłości. Jego dorobek naukowy liczy kilkadziesiąt pozycji literatury i nie sposób go już teraz należycie ocenić.

Śmierć przerwała pracę Profesora nad podręcznikiem do nauki finansów i prawa finansowego. Niepowetowana to strata dla nauki. Profesor budził podziw trafnością sądów, wnikliwością przemyśleń i dalekosiężnością spojrzenia. Każde zjawisko i problem rozpatrywał wszechstronnie. Jego analiza była oparta na głębokiej znajomości literatury przedmiotu, praktycznej działalności i stosunków społecznych, zwłaszcza polityczno-gospodarczych.

Profesor prowadził ożywioną działalność odczytową w Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk i Polskim Towarzystwie Ekonomicznym, których to towarzystw był członkiem. Opublikował też szereg artykułów w takich czasopismach, jak: *Prawo i Życie*, *Finanse*, *Życie Szkoły Wyższej*. Zajmował się w nich m. in. sprawami nauczania i wychowania młodzieży akademickiej. Sprawie dydaktyki i wychowania Profesor poświęcał szczególną uwagę. Uważał, że jest to dziedzina działalności nauczyciela akademickiego nierozłącznie związana z twórczością naukową.

Należał do tych nauczycieli akademickich, którzy szeroko otwierali drogę młodej kadrze naukowej, zawsze pomagając jej w pokonywaniu wszelkich trudności. Był promotorem w osiemnastu przewodach doktorskich, pod Jego kierunkiem zakończono pięć przewodów habilitacyjnych. Na seminariach dyplomowych i magisterskich prowadzonych przez Niego, napisanych zostało kilkaset prac. Jest to bardzo obfity plon. Profesor uważał, że katedra (zakład) nie prowadząca seminariów nie jest pełnym warsztatem naukowym i pedagogicznym. Z chęcią też zawsze podejmował się absorbujących obowiązków recenzenta w przewodach habilitacyjnych i doktorskich, prowadzonych na innych uczelniach. Za swą dydaktyczną i wychowawczą działalność wyróżniony został nagrodą ministerialną II stopnia.

Profesor był członkiem-założycielem Instytutu Zachodniego i członkiem Międzynarodowego Instytutu Finansów Publicznych. Pełnił też szereg odpowiedzialnych funkcji społecznych na uczelniach poznańskich.

Profesor Jan Zdzitowiecki był nie tylko wybitnym uczonym, zasłużonym wychowawcą, ale i niezwykłym człowiekiem. Jego urzekająca osobowość sprawiała, że zawsze skupiał wokół siebie grono uczniów i oddanych Mu przyjaciół. W stosunkach z ludźmi cechował Go realizm, przy niezwyklej życzliwości i wyrozumiałości. Mądrość życiowa, którą się kierował powodowała, iż nie pamiętał nikomu uraz i zawodów, jakie Go niekiedy spotykały. Nie odmawiał nikomu pomocy. Uprzejmość w stosunkach międzyludzkich płynęła z Jego ogromnej kultury osobistej. W życiu codziennym niezmiernie pogodny i dowcipny — nigdy nie uraził nikogo swą wypowiedzią. Jego pogoda ducha udzielała się otoczeniu. Umiejętność obcowania z ludźmi opierał na indywidualnym traktowaniu każdego. Zwykł mawiać, że „ludzi nie mierzy się na łokcie”. Każdy człowiek to inna istota psychofizyczna — podkreślał.

Cieszył się dużym autorytetem w środowisku akademickim. Autorytet ten wyrastał z Jego pozycji naukowej, poziomu moralnego i umiejętności współżycia z ludźmi; narastał też do ostatnich dni. W całej swej wielkości był jednak niezwykle skromny.

Profesor cenił prawdę. W swej podstawie i działaniu był jej najpełniejszym wyrazicielem. Mówiąc o wychowaniu młodzieży, kształceniu jej osobowości i charakteru szczególnie ją akcentował. Młodzież — pisał — ma instynktowne wycucie prawdy i wszelki fałsz niezwłocznie ją zrazi³. Zalecał pobudzanie młodzieży do samodzielnego poszukiwania prawdy naukowej i samodzielnego wyciągania stąd wniosków. Był to nauczyciel akademicki, od którego uczyć się można było nie tylko na wykładzie czy seminarium. On uczył przede wszystkim swą postawą i własnym przykładem.

Profesor był człowiekiem łagodnego usposobienia. Nie przeszkadzało Mu ono jednak w pryncypialnym traktowaniu spraw. Zawsze skłonny do dyskusji, chętnie wysłuchiwał różnych argumentów. Gdy nie był przekonany o ich słuszności — trwał przy swoim stanowisku, do końca pozostając sobą. Profesor potrafił oddzielać rzeczy ważne od nieistotnych. Widział wszystkie sprawy we właściwych proporcjach i uczył tego innych.

Język traktował jako jedno z najważniejszych narzędzi, jakim posługuje się nauczyciel akademicki. Był zwolennikiem języka prostego, powszechnie zrozumiałego, poprawnego, starannego w doborze słów, porównań czy przenośni. W pracach swych imponował pięknym językiem i prostotą stylu. Tak zwany język naukowy, uważał za coś sztucznego.

Profesor podziwiał piękno przyrody, całej natury i potrafił cieszyć się urokami życia. Był wielkim humanistą, toteż na pierwszym miejscu stawiał zawsze

³ *O sztuce nauczania i wychowania*, Życie Szkoły Wyższej 1871, nr 11, str. 92.

człowieka. Szczególnie podkreślał to w dyskusjach nad problemami cywilizacji współczesnego świata. Jego drugą ojczyzną były Włochy, zwłaszcza Rzym. Znał tam każdy niemal załek wraz z całą jego historią. Często odwiedzał Włochy, gdzie chętnie wykladał na Uniwersytecie Rzymskim, ciesząc się tam ugruntowaną pozycją naukową. Był też autorem kilku tłumaczeń z języka włoskiego.

Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, którym został odznaczony, był wyrazem uznania władz państwowych dla całokształtu Jego zasług, jako nauczyciela akademickiego oraz reprezentowanej przezeń postawy obywatelskiej. Odszedł wielki humanista, wybitny uczony, niezapomniany przyjaciel i niezastąpiony nauczyciel. W sercach i umysłach Jego uczniów i przyjaciół pamięć o Nim pozostanie zawsze żywa.

Eryk Wojciechowski